

KULTURVINKELN

GRATIS KULTURMAGASIN

NUMMER 2 • 2018

WWW.KULTURVINKELN.SE

Går sin egen väg

Jonas Strandgård om musiken och att lyssna på sina känslor

Familjen Malmfeldt

En släktsaga från norr om polcirkeln

Kubism förklarad

Konsten som lärde oss se runt hörn

Kultur • Musik • Teater • Festival • Arrangemang • Bild

I detta nummer av Kulturvinkeln kan du läsa om Fatta! med Cleo och Juck (sidorna 38-39).

PRODUCERAS
MED STÖD FRÅN

FOTO: SARA P. BORGSTRÖM

REDAKTION KULTURVINKELN

Redaktör och ansvarig utgivare:
Elin Larsson

Redaktion:
Elin Larsson, Bernt Lundqvist,
Marlene Holmgren, Ronnie Berg,
Anders Lundkvist m.fl.

Skribenter i detta nummer:
Elin Larsson, Anders Lundqvist,
Anneli Matti, Ulla-Märta Westman,
Ronnie Berg, Mikael "Big Papa"
Bergström, Sally Steampunkers,
Emelie Klein

Fotografer i detta nummer:
Bernt Lundqvist, Ida Renström,
Ulla-Märta Westman, Peter Lindqvist,
Ronnie Berg, Mikael "Big Papa"
Bergström, Sally Steampunkers,
Thomas Ivert, Elin Larsson

Övriga medverkande:
Tina Vesterlund, Hanna Rindeskog,
Jani Perkiö

Foto omslag:
Bernt Lundqvist

Sättning och produktion:
Peter Öberg

Tryck: Tryckeri City, Umeå 2018

Distribution:
Magasinet distribueras på
välsorterade platser runtom i Umeå
med omnejd samt som pdf via
www.kulturvinkeln.se.

*Kulturvinkeln produceras av
Kulturens Bildningsverksamhet i
samarbete med Kulturföreningen
Kretsen och finansieras med stöd
av Arvsfonden.*

*Kulturvinkeln är en politiskt och
religiöst obunden tidning helt
inriktad på kultur.*

Kontakt: info@kulturvinkeln.se
www.kulturvinkeln.se

KULTURVINKELN

Vi måste prata om Norrland

"Hej Elin, jag ska till Kiruna och jobba, vi måste passa på att ses. Jag vet att det inte är där du bor men det är närmre i alla fall."

Orden är min väns som vid tillfället förvisso fortfarande bodde i Malmö, så närmre var det väl, men jag funderade för mig själv varför vi i så fall inte lika gärna kunde vänta och ta det några månader senare då hon hunnit flytta till Stockholm. Varifrån avståndet, när man som jag bor i Umeå, ju är detsamma som mellan Umeå och Kiruna men kommunikationerna är desto bättre.

Hon är inte korkad min vän, vilket om inte annat hennes betydligt mer unika tillägg om att hon faktiskt vet att det är skillnad på Kiruna och Umeå skvallrar om, och hennes tanke är knappast unik. För detta att allt i Norrland är typ samma sak verkar, bland de som inte bor här, vara den allmänna bilden av Norrland.

Vi påbörjar i det här numret av Kulturvinkeln därför en norrlandsresa, för det är hög tid att vi börjar prata om Norrland. Denna så missbrukade benämning på snart sagt halva Sverige, med undantag av Dalarna, som trots sin position i relation till Gävle aldrig inkluderas i Norrland. För hur skulle det se ut om den svenska folklorens hjärta Dalarna låg i den där andra landshalvan, den som inte räknas?

För vad finns det egentligen här? Mest bara renar och björkar och ett och annat hjortron. Eller?

I detta nummer vill vi nyansera denna bild och vi hälsar därför på hos familjen Malmfeldt, på sidorna 19-25 hittar ni den första delen av denna historiska familjekrönika. För det är ju faktiskt så att om man bara öppnar ögonen så finns det en hel del mer än björkris och bastu norr om Gävle.

Här finns till exempel gitarrvirtuosen Jonas Strandgård som vi på sidorna 12-17 pratar med om hans passion för gitarr och vikten av att lyssna till sig själv. Vi träffar även serietecknaren och

författaren Mats Jonsson, som med sitt senaste seriealbum "Nya Norrland" tänjer på gränserna för vad serier kan vara. På sidorna 26-32 hittar ni denna intervju.

Här finns även Norrlandsoperan som i samband med att Musikhjälpen gästade Umeå passade på att sälja ut delar av sitt klädförråd. Detta kan ni läsa mer om på sidan 8.

Även om Norrland – återigen utan någon som helst geografisk åtskillnad – ofta framställs som en karg, kall och mörk plats och man ibland får känslan av att man skulle kunna komma undan med att påstå att man åkte renskjuts till jobbet medan man hukar för isbjörnarna som är på jakt efter frukost, så är det allt som oftast som vilken annan svensk plats som helst. Vi retar oss på samma saker – grannarna – och på sidorna 36-37 hittar ni detta nummers cynical där Ronnie Berg resonerar kring fenomenet. Vi hittar nya och oväntade intressen, på sidorna 34-35 berättar Mikael "Big Papa" Bergström om sin nyfunna fascination för en annan slags hästkrafter och Sally fortsätter på sidan 9 sin Spaning.

Till slut är det enda som verkligen skiljer oss från övriga landet kanske det faktum att vi här betydligt mer sällan råkar ut för snökaos, så det kanske är det som är skillnaden – vi har insett att vi har väder. Ja, och så har vi förstås streckgubbarna som blev något, på sidorna 10-11 hittar ni dem. Trevlig läsning!

ELIN LARSSON
REDAKTÖR

FOTO: IDA RENSTRÖM

Innehåll i detta nummer:

4. Serier & Dikten • 5. Umenejdens skrivare inspirerar • 6. En dikt en bild
8. Musikhjälpen på Norrlandsoperan • 9. På spaning med Sally • 10. Streckgubbarna som blev något • 12. Gitarristen som lärde sig säga nej • 18. I vimlet med Jani • 19. Familjen Malmfeldt • 26. Ett liv i serierutor • 33. Finstämt om skilsmässa • 34. En annan sorts hästkrafter • 36. En grinig gubbes memoarer • 38. En uddlös armé • 40. När verkligheten möter fiktionen • 42. Kubism

Att leva med en nörd
av Tina Vesterlund

Livet enligt Sophia
av Hanna Rindeskog

DIKTEN

Talibanen

Jag ser en dokumentär om en taliban.
En man med 25 kvinnor.
Tjugofem helt unika och underbara individer som alla, av någon eller några onämnbare anledningar, har flockats kring just honom.

Varje dag väljer han ut en kvinna som får spendera lite "kvalitetstid" med honom. Ibland väljer han flera på en och samma gång. Och kvinnorna gråter, för de känner sig otillräckliga. Blir de inte utvalda så är de oönskade, inte speciella nog för att få vara med honom. Han kräver att de ska bevisa sin kärlek. Så han låter dem

genomgå olika tester, lida alla helvetets kval.
De måste utmana sina rädslor, annars visar de inte att de älskar honom. Annars är de ej honom värdiga. Tycker han.

Så dessa kvinnor simmar i iskalla sjöar och blir nerkylda så de måste föras till läkare. De vidrör reptiler och blir bitna så läkarvård än en gång måste inkallas. De tvingar sig själva att äta insekter tills de kräks /och de bergsvandrar långa sträckor tills de kollapsar. Men de får aldrig visa sin svaghet, sin oro, sin rädsla

– då gör han sig av med dem, fortare än kvickt!
Och skammen de måste utstå om de skickas tillbaka, ja det är mer än vad de flesta klarar av.

Och de gråter. Kvinnorna gråter. För att de inte vågar göra de saker han har bett dem att göra. Och de gråter. Kvinnorna gråter. För säger de nej till utmaningarna blir han besviken och då visar han ingen uppskattning. Då blir de inte belönade. Då går hans kärlek förlorad. Så de drar på sig en mask och ler.

Och gör allt han ber dem göra. För hans makt styr. Över dem. Total dominans. Total obalans. Totalt psykning.

Jag ser på en dokumentär. Man kanske till och med kan kalla den för dramadokumentär. Eller dokusåpa. Jag ser på en dokusåpa. Om en ungar.

Jag ser på "The Bachelor".

ANNELI MATTI

FOTO: ULLA-MÄRTA WESTMAN

Det snöblandade regnet öser häftigt ner på gatan och vinden som viner ökar dess kraft.
Blöt och frusen stoppar Lena sina händer djupare i kappans fickor. Drar upp axlarna och försöker skydda sin hals med den uppfällda kappkragen, men det blöta håret leder en rännil kyligt regn innanför kragen och ner mellan blusen och hennes bara rygg. Huttrande tittar hon upp, men regnet som piskar hennes ansikte får henne att snabbt titta ner igen. Hon har svårt att se då det svaga skenet från lyktorna dämpas av mörkret runt omkring henne.

Lena suckar. Än är det lång väg att gå innan hon är hemma.
Värsta biten har hon kvar, den med brädgården på ena sidan av vägen och kyrkogården på den andra. Vädet gjorde att hon valde genvägen. Nu är det för sent att vända.
Lena småspringer förbi sågen och undviker att se mot kyrkogården.
Vägen sluttar brant ner mot ån och den dåligt upplysta bron och hon hör sina snabba steg eka i natten och hur vattnet dånar under den gamla träbron. Svagt kan hon

urskilja de skummande vågkam-marna när vattnet ursinnigt kastar sig nedför forsen. Svart och kusligt. Musiken som hon hör i lurarna dämpar något så när dånets från det strömmande vattnet. När hon lämnar bron och går förbi den mörka herrgårdsallén, där inga gatlycktor finns, blir mörkret mer påtagligt och vägen svårare att gå. Det känns kusligt när hon går upp mot den stora vägen, men orden i sången "Sleeping Alone" ger henne en viss trygghet.

Skriv en berättelse om när det känts kusligt att vara ensam i mörkret.

UMENEJDENS SKRIVARE

Umenejdens skrivare är en förening för skrivarentusiaster oavsett förkunskaper och kunskapsnivå. Den huvudsakliga verksamheten finns i Umeå men föreningen är öppen för alla som gillar att skriva oavsett var i landet man bor. Bland

annat anordnar föreningen skrivarträffar, studiecirkel och ger även ut medlems-tidningen Skrivlustan fyra gånger per år. Har du frågor kan du kontakta föreningen på mail: umenejdensskrivare@gmail.com.

ULLA-MÄRTA WESTMAN
MEDLEMSANSVARIG
OCH CIRKELLEDARE
UMENEJDENS SKRIVARE

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Ibland går det lite för fort: På sid 38 i Kulturvinkeln nr 1, 2018 glömde vi att tacka Ohlssons tyger i Umeå för lånet av garn till vår bild till artikeln om de anonyma pysslarna. Vi vill nu därför tacka i efterskott. Garnet är nu tillbaka-lämnat och ansvarsfullt sålt till glada pysslare som vet att hantera både stickor och garn med någorlunda självbehärskning.

Jupiter

Vassen viker sig och pilträden piskar vinden i motsatt riktning.
Havet är svart och i aftonskymning är klipporna vassa, massiva stentroll som lätt kan trasa sönder en människokropp.
I norr tornar molnen upp sig likt drakar som vaktar sitt byte.
Vägen är mycket dyster och det gör henne rädd.
Men mindre för vädret än för hennes egna tankar.

För om hon varit ensam hade hon stannat bilen vid vägkanten, klivit upp på en av de vassa klipporna och kastat sig ut.
Ut i natten, ut i det svarta havet hade hon kastat sig, och hoppats på att vågorna krossat hennes kropp...

Eller så hade hon inte vågat, utan stått kvar tills ljuset återvänt.
Tills stentrollen blivit vackra klipphöllar igen, tills havet blivit skimrande blått och solens strålar väckt henne ur sin trans och hon återigen kunnat se hur vacker världen är.

Men hon ber honom inte att stanna utan förblir stum och låter allt passera – hennes mörkaste tankar, genom bilens lilla vindruta.

De närmar sig.
Gatlyktor döljer stadens skavanker men hamnens båtar avslöjar både klass och status.
Genom panoramafönster skymtas

Chagall-replikor på kritvita väggar.
Sista färjan går precis och de blir stående vid kajkanten.
Hon kliver ut.
Det är tyst.
Sverige minsta stad sover.
Gästerna sover.
Färjvakten sover snart.

Allting är så tyst. Så vitt. Så rent.
Som natten före ett stort kalas, där allting är förberett och så vackert att det nästan gör ont.
Och det gör ont, i henne.
Hon vill också vara inbjuden till kalaset. Bära vita kläder och mingla.
Känna sig hemma.
Känna tillhörighet och lycka i en stor samling av konstkopior.
Hon sätter sig i bilen igen och de åker därifrån.

Och hon ler bitterljuvt när hon tänker på vad som komma skall.

För det kommer en tid då vita båtar inte ska vara ute på vilt vatten.
Då en fartygsmast kan brytas av vädrets makter och förstöra allt som inte skall vara där.
Det kommer en årstid som ödelägger staden och gör den lika tyst på dagen som under natten.
Snart är festen över och kanske hon återvänder då.
Till tystnaden. Till mörkret.
Återigen som en objuden gäst.

ANNELI MATTI

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Musikhjälpen på Norrlandsoperan

Den 11-17 december hölls Musikhjälpen i Umeå och på Norrlandsoperan bidrog man till insamlingen genom att sälja ut delar av sitt klädförråd. ”Swoosh” sa det och på 45 minuter var klädställningarna tömda och besökarnas famnar fyllda. Kulturvinkeln var på plats och tog tillfället i akt att ställa några frågor till Maria Ögren Hedberg, kostymmästare på Norrlandsoperans kostymateljé.

Hur kommer det sig att ni bestämde er för att sälja kläder till förmån för Musikhjälpen?

– Det finns hela tiden ett stort intresse för det vi har i våra förråd och i våra gömmor och för det vi kan. Även om skradderi ju är en utdöende hantverksform i Sverige just nu så är det många som visar ett publikt intresse. Vi har ju egentligen inte riktigt plats för allting i våra förråd, det här var ju bara en bråkdel av det vi har i förråden, så ibland måste vi plocka ut för att kunna hänga in det nya som vi behöver tillföra efter en produktion. Den här gången sammanföll det med att Musikhjälpen

var här i stan och det känns ju fantastiskt att kunna bidra med det här.

Så det var en ren lyckträff att det sammanföll med Musikhjälpen?

– Ja det kan man väl säga. Att Musikhjälpen skulle vara här i Umeå just nu när vi hade det här behovet och de här tankarna var ju en slump men det känns ganska naturligt eftersom det heter ”Musikhjälpen” och det är musik vi jobbar med, även om det kanske är lite annan musik som spelas i radio så är det ju vårt verksamhetsområde. Det gifte sig ganska naturligt.

Brukar ni sälja ut kläder på det här sättet?

– Vi har gjort det någon gång tidigare. Vi gjorde det för ett år sen och då hängde det ihop med den produktionen, Mahagonny [”Staden Mahagonnys uppgång och fall” red.anm], och temat i den föreställningen, som var konsumtionskritik. Där sålde vi nästan allt, där fanns det också ett otroligt intresse. Vi har även haft andra rensningar tidigare, men inte regelbundet, det hoppas vi däremot kunna ha mer av i framtiden. Så för dem som inte hann fram

i tid ikväll så är jag ganska säker på att det här inte var sista chansen.

Vilka föreställningar är det ni säljer ut kläder från idag?

– Det är väldigt många men vi har sålt ut en hel del från Faust, som vi nyss spelat sista föreställningen av, och sen har vi plockat det spektakulära från gamla produktioner. Vi sparar ju sådant som vi tror att vi kan använda igen, vi försöker återanvända så mycket som möjligt men det blir ju ofta ganska vanliga saker, sådant som är generellt och historiskt korrekt: svart, vitt och grått. De här signaturplaggen som vi har sålt idag är inte så lätta att återanvända. Vi jobbar ju med konst och det finns ingen konstnär som vill plagiera något som någon annan gjort, så därför har vi inte så stora möjligheter att återanvända de här sakerna. Däremot kan vi ju ha utställningar så vi sparar ju saker också men det är därför det är ganska fantastiska saker vi säljer. Sen är det ju också jätteroligt om människor kan använda det här på något sätt, jag har sett många glada ansikten här idag.

ELIN LARSSON

Maria Ögren Hedberg,
Norrlandsoperan.

FOTO: SALLY STEAMPUNKERS

PÅ SPANING MED SALLY

På spaning med Sally

Samma kväll som detta skrivs ska två vänner, två galningar med gemensamt intresse, leverera. Jag talar om inga mindre än rockduon The Damn Stars, Peter Strand och Alex Jonsson, vilka gästar Umeå denna helg. Jag har fått möjligheten att följa dessa två under året som gått och jag kan säga att, trots att det handlar om en rockduo som kör välkända covers så finns det en stolthet och en professionalism, samt en vilja att leverera oavsett hur många – eller få – som har kommit för att lyssna på dem. Det är en yrkesstolthet som den stora massan av människor missar.

För det är tråkigt att se hur lite gemene man värderar det arbete och den tid musiker lägger ner på sitt musik. Vi lyssnare vill ha tillgång till, men helst inte betala ett öre för, något som bara ska finnas där. ”För att det hör till en utekväll på stan”. När det kommer till andra arbeten tycker de flesta att en ska ta skäligt betalt för just det arbete som

utförts. Så hur kommer det sig att denna dubbelmoral är så godkänd och etablerad hos allmänheten? För det är, som jag ser det, konstigt att något som de flesta flyr till som en tröst när livet bjuder på motgångar, eller kopplar till sina fina minnen, inte värderas högre. Så vad behöver göras? För något måste ske om vi vill behålla en bredd av livemusik från det lilla till det stora. Alla kan behöva ta sig en funderare på hur de själva vill ha det. Kan en vara villig att byta ut det en är villig att lägga ekonomiskt på flådiga middagar utförda av kändiskockar en helg och istället lägga detta på en enklare musikupplevelse?

Jag kommer garanterat att lyssna på när The Damn Stars kör klassiker och mångas favoriter inom punk, metal och rock som de tolkar akustiskt. För mig är de ovärderliga då jag själv inte kan det de gör så fantastiskt bra. De levererar musikaliskt trots krogarnas

bristande ljudanläggningar och bryter igenom så att en faktiskt kan höra hur skickliga de är, de gör det medryckande och med bravur.

Med den välkända hälsningen ”Horns up, it’s Friday” kickas nu i skrivande stund helgen in och fylls med den musik vi älskar!

SALLY STEAMPUNKERS

FOTO: FREDRIK LARSSON

Bläckstreck Boys, från vänster till höger: Edgy Edge, Ready Eddie, Rockin' Rick, Rad Chad och Dreamboat Dylan.

Streckgubbarna som blev något

Vi gör en djupdykning i streckgubbarnas värld!

Till att börja med intervjuade vi Linus Polinjé, den främsta experten inom fältet, för att reda ut streckgubbarnas beskaffenhet och villkor.

– Streckgubbarna är en mer heterogen grupp i den tecknade familjen än man först kan tro, inleder Polinjé. Det finns allt från huvudfotingar till mer sofistikerade gubbar med cirklar som kan jämföras med händer och ibland till och med fötter. Vissa klär sig i några enkla attribut, andra går streck-näck.

Vi frågade vad Polinjé var för slags streckgubbe varpå han snabbt poängterade att han faktiskt inte själv är en streckgubbe.

– Jag är en kontursnubbe, ska jag ta och berätta. Som man väldigt tydligt kan se från mina fylliga kurvor så rör det sig inte om den skelettaktiga, nästintill ytlösa struktur som alla streckgubbar karakteriseras av, snarare är det som om ytan är påtaglig men definition saknas däri. Med det utrett fortsatte Linus på sin linje.

– Den första streckgubben kan spåras ända tillbaka till förhistorien, inristad i sten med en ännu skarpere sten. Dessa streckgubbar hade en ryggradig fyrleksstruktur med cirkulärt huvud. Alla levande streckgubbar har som minst ett huvud i form av en enkel cirkel, men för att det ska bli just en streckgubbe krävs åtminstone ett externt streck, vanligen

ryggen i fallet av ett singulärt streck. Cirkulära figurer utan streck, eller med enbart interna sådana, tillhör emoticonsläktet och är alltså inte streckgubbar. Detsamma gäller för figurer som inte har den cirkulära konturen men som har streck som visar deras humör.

Polinjé berättar vidare att streckgubbar ofta ses som något oprofessionellt, en lat och rudimentär avbildning av en person, men att de har sina sammanhang där de uppskattas.

– I dagens filmindustri är det inte ovanligt att manus översätts till en storyboard där det ofta är streckgubbar som får testa på att representera huvudrollerna. Men även om streckgubbarna är en bärande bjälke i den

Piktogramsyskonen Pudernäse.

kreativa processen är det sällan de hamnar på vita duken i slutändan. De gör nytta i det fördolda. På internets stilla visuella front ser det bättre ut. Det finns en hel del framgångsrika streckgubbar inom mediet webbase-rade seriestrippar.

– Där ska man heller inte förringa en tecknare som väljer att anlita streckgubbar till sin serie. Visst går det att göra enkla saker i Paint men det finns tecknare som gör ett mycket avancerat jobb med att till exempel använda sig av vektorgrafik för att säkerställa att deras streckgubbar blir fina oavsett storlek. Sällan görs detta minutiösa arbete med de så kallat mer komplicerade teckningsformerna.

Men nöjesindustrin är inte det enda området där en streckgubbe kan finna framgång.

– Några streckgubbar har fått internationellt känd status i alla samhällsskikt, främst då genom de piktogram som blev allt mer populära att ha som ikoner på skyltar i takt med att internationella resor blev vanliga. Det är synnerligen intressant att den mest utspridda fördomen gentemot streckgubbarna, att de skulle vara simpla, istället blir streckgubbarnas främsta kvalitet inom piktogramsfären.

Två av de mest framgångsrika streckgubbarna, som gjort sig kända genom piktogram, är syskonen Pudernäse, som avbildats på i princip alla flygplatser och andra offentliga platser som någonsin funnits. Vi sökte en intervju, men deras manager gav till svar att ingen sådan intervju behövs eftersom bilderna på dem talar för sig själv. Så det sket vi i.

Vi träffar en mer ödmjuk part, det

aspirerande pojkbandet Bläckstreck Boys, och pratar om vägen till framgång.

Gruppens frontman, Rick, berättar om deras nuvarande status.

– Vi är rätt okända, det här är faktiskt första gången vi tecknas. Men nu syns vi i alla fall så chansen finns att man blir upptäckt av en talangscout. Drömmen är att bli anställda som huvudkaraktärer i en webserie.

– Ingen kommer anställa oss, fräser Edge, den i gruppen som anammat en cynisk persona. De som gör webbserier vill bara skapa och använda sina egna streckgubbar.

Men Edge är ensam om denna pessimism. Såväl hippa Chad som lekfulla Eddie är helt övertygade om att det här reportaget kommer att leda till att en tecknare adopterar dem.

– Vi är ju kul, säger Eddie.

– Vi är ju coola! fyller Chad i.

– Och framför allt, säger charmiga Dylan, som verkar vara gruppens silvertjepp, så har vi varandra.

Frågan är dock om inte Edge har rätt. När det gäller social jämlikhet ligger streckgubbarna på ungefär samma nivå som pre-giljotinska Frankrike. Allt har att göra med vem du ritas av och deras engagemang för streckgubbeberättelser.

– I vissa fall är det en dödsdom att ens skapas, säger Edge.

Han är inte bara bitter utan även politiskt medveten och berättar om whiteboardtavlans status som massgrav:

– Hänga gubbe är en lek för barn men en skräck för streck. Även om de små barnen på något sätt lyckas lista ut ett så svårt ord som ”kaka” kommer en streckgubbe på en whiteboard aldrig att leva länge. Det finns ingen rättvisa i systemet. När du skapas bestäms ditt

” Men även om streckgubbarna är en bärande bjälke i den kreativa processen är det sällan de hamnar på vita duken i slutändan. De gör nytta i det fördolda.

öde. Och vårt öde är inget jag lägger några större förhoppningar i.

Ett annat samhälleligt problem som Edge berättar om är elitismen som finns bland streckgubbarna. Alla ser tydligen inte på streckgubbesläktet som en så bred grupp som Linus Polinjé hävdar.

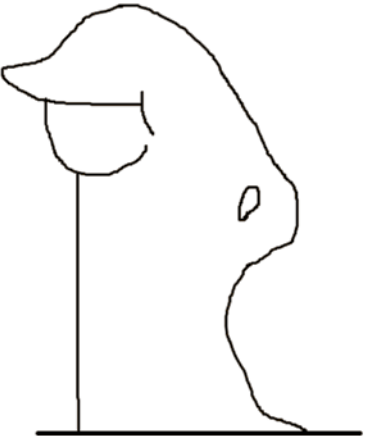
– Det finns vissa som menar på att man inte längre är en streckgubbe om man är för detaljerad. Egenskaper som kritiserar är bland annat komplexa ansiktsuttryck och kläder eller accessoarier. De kallar oss posers.

Där fyller Rick i:

– Folk behöver inse att tiderna förändras, vi utvecklas och förbättras hela tiden. Och om tio år kommer vi inte att omtalas som ett fäligt skämtband. Om tio år kommer de att tala om oss som streckgubbarna som blev något.

Vi tackar för oss och önskar Bläckstreck Boys all lycka i deras ljusa och/eller dödsdömda framtid.

D'ARTAGNAN

Linus Polinjé, expert på streckgubbar.

Gitarristen som lärde sig säga nej

Jonas Strandgård om vikten att lyssna på sina känslor och att våga gå sin egen väg

– Det blev nog för mycket optimism där efter den första skivan, rakt in i kaklet liksom, men nu ska det bli kul när den nya skivan bli klar.

Det säger gitarristen Jonas Strandgård som efter den första solo-skivan "Optimism on my trail" från 2014, snart släpper sin andra skiva "Samira Sessions". En skiva som vuxit fram under tiden som Jonas själv drog i handbromsen, rensade upp i sina åtagande och funderade över vad som är viktigt i livet och som därför också fått sitt namn efter de möten han haft med terapeuten Samira.

– Jag behövde nog stanna upp och bearbeta lite grejer helt enkelt. Jag gick i terapi i ett och ett halvt år och under den tiden har de här låtarna vuxit fram.

Jonas är 15 år och utan att i efterhand riktigt veta hur det gick till sitter han plötsligt med sin pappas gitarr i händerna och plinkar. Även om det, att döma av hur han själv beskriver det, knappast var några polarprisvinnare som kom ut ur gitarren den gången, var det i den stunden något som hände.

– Plötsligt hade jag den där gitarren i handen och fingrade på de första ackorden. Där väcktes mitt intresse för gitarr. Det lät för jävligt, men jag var vansinnigt intresserad och det har jag fortsatt att vara ända sedan dess.

Det har gått 19 år sen den där dagen och desto bättre låter det när Jonas idag greppar någon av sina egna gitarer. Men att det överhuvudtaget tog sin början var alltså inte mer komplicerat än att gitarren var det instrument som fanns tillgängligt i hemmet.

– Jag har tydliga minnen av hur min pappa spelade på den där gitarren och sjöng när det var fest hemma, så när jag var 15 fanns den där gitarren där som ett självklart sysselsättningsalternativ.

Trägen vinner

Även om det kan låta som att det var ett magiskt ögonblick som avgjorde allting

blev vägen därefter allt annat än spikrak och Jonas berättar om en skolgång som till en början präglades av en stor portion obeslutsamhet.

– Ja, det var en jäkla resa egentligen. Jag började spela när jag var i 15-årsåldern och då var det även dags att välja program för gymnasiet. Jag ville ju gå musik men jag insåg väl, eller tyckte, att jag inte var nog duktig ännu, så jag tog min fars förslag och gick den naturvetenskapliga linjen i Boden. Dock så var gitarrspelandet mellan lektionerna långt mycket intressantare än kemi, fysik och matematik, så efter ett år på Naturvetenskaplig linje bytte jag till den musikestetiska inriktningen.

Det hela fick dock ett snabbt och ganska snöpligt slut.

– På det här programmet hade vi en "lära känna-lek" som kallades visdoppet. Ettor tvåor och treor delades in i grupper. Därefter valde man en enkel visa eller låt som man repade tillsammans några timmar och dagen därpå spelar man upp sin låt för de andra grupperna ute på gräsmattan, helt kravlöst i solskenet.

Jonas grupp hade bestämt sig för signaturmelodin från Bamse och repe-

titionerna med gruppdeltagarna gick bra men på kvällen kom nervositeten.

– Som det ofta är med krav så kommer de inifrån en själv. Jag tänkte att det gick så många personer på det där programmet som var så duktiga på musik och själv kände jag mig skitdålig och jag tänkte att "imorgon, ute på gräsmattan, då gäller det att spela och visa vad man går för". Jag minns att jag satt uppe hela natten och arrangerade skiten ur den där bamsemelodin. Jag bytte ackord för varje ton, det skulle vara så avancerat som möjligt.

Klockan sju avslutade han övandet för att göra sig i ordning att gå till skolan. Klockan 09.00 var det sen dags att kliva ut på gräsmattan tillsammans med de andra gruppdeltagarna för att spela upp.

– Men då hade jag gjort flera fel. Det första var att inte ha sovit. Det andra felet var att jag hade gjort det alldeles för svårt för mig själv. De faktorerna i kombination med lite nervositet gjorde att, trots att jag suttit och övat hela natten, så blev det helt svart i huvudet när inräkningen kom, "En... två... tre... fyr...". Jag hade hunnit koppla det första krångliga greppet på gitarren och lyckas spela det, men sen är allting svart och plötsligt är låten slut.

Även om han nu i efterhand är ganska övertygad om att ingen annan brydde sig om hans misslyckande var det då något som ledde till drastiska åtgärder.

– Det var ju bara en fänig liten lek för att lära känna varandra men jag i den stunden, Jonas 17 år gammal, kände att "jag är så jävla dålig på att spela gitarr så jag klarar inte ens av att spela Bamse!" Med den känslan i kroppen

FOTO: BERNT LUNDQVIST

gick jag raka vägen upp till studievägleddaren och bytte tillbaka till naturvetenskap. Dessutom bytte jag också kommun och började en naturvetenskaplig datainriktning i Luleå.

Ett gymnasieval som skulle visa sig vara lika tråkigt som innan han bytt till musiklinjen.

– Det var skittråkigt faktiskt, det var riktigt, riktigt trist. Det enda som intresserade mig var gitarren mellan lektionerna. Så efter ytterligare ett naturvetenskapligt år kunde jag bara konstatera att det var musiken jag ville satsa på och inget annat.

Han ville däremot inte börja om i ettan igen och tvingas gå om två års gymnasieutbildning. För att slippa detta gick han till lärarna på det estetiska programmet och tog reda på vilka ämnen han behövde läsa in.

– Matte hade jag ju så det räckte för tio livstider men det jag behövde var musikämnen, musikteori och gehör samt notläsning för gitarr. Den som-maren lade jag grunden till den kanske absolut viktigaste dygd en musiker kan ha: Övningsdisciplin. Varje morgon ringde min väckarklocka 06.00 och sen ägnade jag tio timmar per dag åt gitarrspel och till att lära mig konstruktionen bakom musikteori och så vidare. Man kan säga att det var där jag bestämde mig, när jag började ställa klockan varje morgon, att jag skulle leva på det här.

Verkligheten bortom skolan

Efter detta blev vägen således något rakare och Jonas gick först två år på Kalix Folkhögskola och därefter musiklärarutbildningen vid Musik-

högskolan i Piteå. Ett av de viktigaste besluten han tagit är, som han själv ser det, att inte ta några studielån.

– Jag är så praktiskt lagd att jag insåg att om de här sex strängarna ska sörja för det som står på bordet så kommer första tiden efter studierna att vara väldigt knaper och det sista jag då skulle behöva är kärleksbrev från CSN med återbetalningsönskemål.

Men även om det var ett viktigt beslut var det så klart inte alltid enkelt.

– På Folkhögskolan undrar jag hur jag fick det att gå ihop. Men jag har jättefina föräldrar på så sätt, som har stöttat och hjälpt om det verkligen krisat, men mycket har jag gjort själv och det kan jag känna en stolthet över idag, att jag faktiskt fick det att gå ihop. En av de saker jag är mest imponerad över är att jag alltid har kunnat snusa. Det har man tydligen alltid råd med, säger Jonas och stoppar in en snusprilla av det nikotinfria snus han samma dag hämtat ut på posten.

Under högskoletiden löste sig ekonomin däremot genom att Jonas började spela i ett pubband som hette Molly Maguire och som spelade irländsk musik.

– Min gitarrlärare under första året på högskolan spelade med det där bandet men då han skulle sluta för att flytta till Malmö fick jag ta över hans plats och spelade med dem i fem år. Vi var ute och spelade i stort sett varje helg och det motsvarade ungefär den lånesumma man skulle fått via CSN, så det räddade mig verkligen.

Men det var inte bara det ekonomiska tillskottet som var positivt med att

” Det fanns hela tiden en konkurrenskänsla, framförallt på gymnasiet och folkhögskolan. I min enfald tänkte jag, innan musikhögskolan, att nu kan vi vara vänner och lämna det här med hur duktiga vi är på att spela eller inte och fokusera på att utvecklas tillsammans.

börja spela med Molly Maguire. Genom spelningarna fick Jonas också distans till skolvärlden och dess strukturer.

– Det var mycket med utbildningen som jag inte tyckte om, och som faktiskt har lite med Bamse att göra, man skulle hela tiden försöka vara ”bäst”. Det fanns hela tiden en konkurrenskänsla, framförallt på gymnasiet och folkhögskolan. I min enfald tänkte jag, innan musikhögskolan, att nu kan vi vara vänner och lämna det här med hur duktiga vi är på att spela eller inte och fokusera på att utvecklas tillsammans. Nu ska inte instrumentskickligheten längre diktera vem man dricker kaffe med. Men nä, jag upplevde att det i mångt och mycket var detsamma, en lite vuxnare variant kanske, av den där konkurrensen. Inte helt sällan var det dessutom lärare som var med och underblåste den där inställningen.

En ventil för detta var just Molly Maguire där verkligheten var en helt annan.

– Det var väldigt skönt att få träffa någon slags verklighet utanför skolans väggar, det var som att komma in i helt andra universum där det inte längre var Einsteins lagar som gällde. Innanför skolan var det en sak och utanför var det en helt annan och jag trivdes mycket bättre med världen utanför skolan.

Många järn i elden

Efter detta har karriären fortsatt. För även om han sedan första soloplattan 2014 rensat upp bland projekten, har han idag betydligt fler järn i elden än enbart solokarriären. När vi först pratar om de olika konstellationer han ingår i

nämner han fyra band men under vårt samtal dyker det med jämna mellanrum upp fler sammanhang där Jonas ingår. När vi summerar vårt samtal står det klart att han har sju återkommande konstellationer, utöver solokarriären.

– Dels är det två olika jojkare, Krister Stoor och Jörgen Stenberg, som jag jobbar mycket med, men sen har jag även ett projekt som heter Västanvind jojk, tillsammans med Ronald Vikström. Vi har tagit gamla jokkar från Sveriges radios arkiv, som de spelade in på 60-talet, och gjort instrumentala arrangemang av dem för elgitarr och, det coolaste instrumentet i hela världen, Moog liberation, vilket alltså är en skitfräsig ståsynth.

Även om Västanvind Jojk är ett relativt nytt projekt så är samarbetet med Ronald Vikström ett av Jonas längsta. Deras samarbete startade redan i samband med att Jonas spelade in reklamjinglar tillsammans med Molly Maguire och Ronald var ljudtekniker. Samtidigt spelade Ronald tillsamman med Johan Piribauer som just då sökte en gitarrist till sitt band Gruvtolvan, Jonas fick frågan om han ville spela vilket ledde till ett sju år långt samarbete.

– Det var fantastiskt kul, för med Molly kom det in extrapengar och jag fick träffa en verklig publik, men i och med samarbetet med Johan fick jag även resa en massa. Jag hade ju knappt varit utanför Norrbotten tidigare, höll jag på att säga, men med Johan fick jag se världen. Han reste kors och tvärs, så med honom upptäckte jag att det går ju faktiskt att resa. Tidigare hade jag tänkt att ”oj, vilket projekt, att ta sig hit och dit” och trott att man verkligen måste planera så att allt blir exakt som man tänkt. Men så är det ju verkligen inte, upptäckte jag. Det är bara att inte tveka. Har man en bil så är det bara att sätta sig och åka i det väderstreck man ska, eller också bokar man en biljett och så löser sig saker efter hand.

Detta ledde också till att Jonas och Ronald, med stöd från konstnärsnämnden, reste till Thailand ihop där de, förutom tre konserter, även höll en workshop på en skola motsvarande svenska gymnasieskolan.

– Han är så jäkla bra Ronald, han är som inte någon vanlig, ”perfekt” musiker utan han har stake. Även om han är ruskigt skicklig så kan han ändå

kosta på sig att göra sådant som andra musiker inte skulle göra. Som en gång, då hans pianostativ kollapsade mitt under gig, då var Ronalds spontana reaktion att slänga sig efter pianot och ligga ned på scenen för att spela. Det är en fantastisk attityd tycker jag, att vara så duktig och ändå kunna vara så grisig samtidigt, det tycker jag är kompetens och något jag lärt mig massor av.

Ytterligare ett sammanhang som Jonas spelar i är Daniel Wikslunds och Fredrik Hangasjärvis spelmansband som ibland även går under namnet Tuli Palo, vilket betyder eldsvåda på finska, och som spelar tornedalsk folkmusik.

– Det är ganska fint på nåt vis. Jag är inte folkmusiker men det är ju tur att vi nu inte kan hänga folk längre i det här landet, så därför törs jag säga att jag tycker att det låter som svensk folkmusik fast lite ordentligare, mer rakt på sak och inga krusiduller, och så går det oftast i moll. Det är väldigt fartig musik. Men nu trampar jag säkert på jättemånga tår, säger Jonas.

Vid sidan om detta turnerar han också med Dennie Hanssons band som, förutom Dennie och Jonas, även består av David Andersson, Erik Wäcklén och Yvonne Renman. Tillsammans med dessa spelar han Dennies egen musik och vid tillfället då vi träffar Jonas är han även i full gång att spela in en skiva tillsammans med dessa.

Som om inte detta vore nog är han ovanpå allt detta dessutom skivaktuell tillsammans med Natalie Carrion, vars skiva, ”En sång om livet”, han inte bara spelar på utan även producerat.

Det som får Jonas att trivas i olika sammanhang, säger han, är när det finns ett bra arbetslag och en sund dynamik.

– Sen gillar jag även när jag får mycket frihet att låta min kreativitet ta plats, när jag inte får så mycket mer riktlinjer än att jag ska spela gitarr, då trivs jag väldigt bra. Oftast är inte arrangemangen helt klara utan det är ofta musikernas uppgift att göra ett arrangemang kring det sammanhang vi hamnar i eller försätter oss i.

Järnvägstrubadur i mygghelvetet

När han spelar själv blir det helt instrumentalt, något som föll sig naturligt då han sommaren 2012 och 2013 var järnvägstrubadur längst Inlandsbanan.

– Det var inte alltid så mycket folk

som klev ur tåget, det kanske bara var en eller två och i värsta fall var det ingen alls man spelade för och då kände jag att det skulle kännas jättekonstigt att sitta och sjunga, sådär rakt ut i det fria. Däremot skulle det kännas mer naturligt att spela gitarr, så då insåg jag att jag måste ha en repertoar och började knäpa ihop instrumentala låtar på gitarr och till slut blev det så pass många att det räckte till en hel skiva som då blev min första soloskiva.

Han berättar att han under turnén bodde i tält och beskriver de månader han var ute på ensamturné som fosterande men ändå som något positivt. I huvudsak stod han på Moskosels tågstation, 25 minuters tågres från Arvidsjaur, men han berättar att det ibland blev ganska ensamt vilket gjorde att det även blev andra stationer.

– I Moskosel bor det inte så många och man blir ganska socialt hungrig efter ett tag när man stått där, så då brukade jag åka med tåget och vara på alla stationerna. Det i sig ställde också krav på en om att ha nog många låtar att spela. Om man åker med tåget så är det ju samma publik hela dagen och om man då spelar samma låtar så svalnar nog applåderna från station till station.

En positiv sak tycker han var all den övning han fick under tiden som han väntade på tågen.

– Jag spelade ju för mig själv under tiden som jag satt där och väntade. Det finns inte så mycket annat att göra ute i Moskosel, så då spelade jag, det gör jag ju var jag än är, timmarna bara flyger när man har gitarren, det är skönt på något vis.

Det roligaste tycker han var att aldrig riktigt veta vad det var han hade att förvänta sig av spelningarna.

– Man visste ju inte hur många som skulle komma ut ur det där tåget eller vilket humör de skulle vara på. Om det skulle vara merparten som skulle av, säg att det var 50 personer som kom ut ur tåget, det bara vällede ut folk, då kunde de antingen vara på väldigt bra humör eller också var de skitless på att åka tåg, de hade sett nog med granar och tallar. Oavsett vilket så skulle ju jag fylla någon funktion där som förhöjde upplevelsen av att kliva av i Moskosel. Det tyckte jag var jättespännande att uppleva.

Men det där tillfället då folk klev av

tåget och möttes av Jonas på per-rongen gav ofta sig själv, berättar han.

- Det var väl en ganska märkligt upplevelse också för resenärerna, att jag stod där in the middle of nowhere, och spelade. Det var en kvinna från Los Angeles som kom tillsammans med sin man och så stod jag där och spelade. Det måste ha varit helt surrealistiskt för dem. Hon kunde liksom inte få ihop att det stod en människa där ute i det där mygghelvetet, och som dessutom spelade riktigt bra, tyckte hon.

Samlar tankarna i böcker

Även om det just nu är övervägande fokus på det egna spelandet så har Jonas även haft andra musikaliska inriktningar tidigare. Han berättar att valet att gå musiklärarprogrammet i stor utsträckning handlade om att han ville ha något konkret att visa upp när han väl var färdigexaminerad.

- Det finns ju inga papper som säger att du är musiker, men musiklärare var något jag kände att man kunde visa upp och som sa något om ens kompetens, så det var mycket därför jag valde den inriktningen.

Valet ledde även till att han skrev tre gitarrböcker, detta för att sammanfatta sina tankar kring musik och pedagogik.

Den första boken handlar om den spelteknik, fingerpicking, som Jonas själv använder.

- Det är alltså när man spelar komp och melodi samtidigt. Anledningen till att det blev just det ämnet var för att jag i det skedet höll på att lära mig den tekniken och var väldigt inne på det just då, och idag än mer, så då kände jag att om jag skriver en bok där jag förklarar tekniken för andra, då förklarar jag det samtidigt för mig själv.

I sin andra bok går han istället igenom grunderna i countrygitarr.

- Man får som en verktygslåda med countrygitarrverktyg, ett ”överlevnads-kit” kan man säga, så att man kan spela countrygitarr någorlunda uttrycksfullt.

Den tredje och sista boken går igenom den pentatoniska skalan.

- För att läsa den ska man verkligen vara intresserad av gitarr och skolor. Det var mer ett sjukligt intresse för en skala som jag hade just då, så jag var tvungen att bli av med det. Ungefär som att gå på ”anger management”-kurs och få ur sig det så att jag

FOTO: THOMAS IVERT

kunde börja umgås med människor igen, säger Jonas och skrattar.

Som namnet antyder handlar det om 5 toner. Man kan se det som att man plockar bort två toner ur en 7-tonig skala, oftast dur-skalan, vilket gör att man får en skala med fem toner – den pentatoniska skalan. Det som fascinerade Jonas var den bredd denna skala erbjöd.

- Ofta kan skolor vara det som skiljer genrer åt men just den här skalan är gemensam och den gör egentligen att alla kan umgås, alla får vara med, den är lite som musikens socialdemokrater. Den används i allt, man hittar den i gammal traditionell japansk musik, klassisk musik och country men den är också jättevänlig i rock, blues och Jazz. Den har som smolkat ner hela musikvärlden så det finns något magiskt med den där. Kulturer som inte träffat varandra kan ändå ha den där skalan gemensamt. Indisk musik till exempel, den har fler toner än vår musik så de har massa skalor som är bokstavligt talat omöjliga att spela om man som vi bara har 12 toner, men med den pentatoniska skalan kan man ändå mötas i musiken, berättar Jonas.

Dikterade sina egna villkor

Vid sidan om sina gitarrböcker har han även nedtecknat ett urval av Johan Piribauers sånger. En insats han även fick Arvidsjaurs kulturstipendium för.

- Det var tio stycken låtar från hans olika album. Jag tycker han har så bra texter och låtar och jag hade länge velat skriva ner dem.

” Det positiva för mig, när jag var 15, var att då begrep jag inte någonting. Jag förstod inte hur dåligt det faktiskt lät när jag spelade.

Efter att ha samlat sina pedagogiska tankar i böckerna och gått ut musiklärarutbildningen insåg Jonas däremot att han inte ville vara lärare inom den traditionella skolan.

- Jag är jätteförtjust i själva lärandet och att lära ut till andra men jag insåg via praktiken på utbildningen att det var så mycket runt omkring. Det var så mycket mer som en lärare måste göra än att bara lära ut så jag kände att jag inte ville bli en del av det där.

Lösningen blev att Jonas istället dikterade sina egna villkor och skapade en helt egen skola, Gitarrakademin, som senare även blev Musikakademin.

- Jag tänkte att jag ville hålla på med lärande men att jag i så fall ville göra det på mitt sätt och därur föddes den där idén att ha gitarrundervisning, som det började med, via webbkamera och Skype.

Steg två blev att utveckla idén till en musikskola med fler instrument och han berättar att det rullade på ganska bra.

- Trummor var det många elever som ville lära sig, även sång och piano och någon spelade munspel. Jag upplevde att ju mer energi jag la ner på det, desto mer kom det tillbaka resultatmässigt.

Även om det alltid varit gitarr som dominerat Jonas eget spelande och det var detta han själv undervisade i, medan andra lärare fick lära ut de övriga instrumenten, har han även själv provat på andra instrument.

- Jag hade en period under gymnasiet då jag övade mycket piano, trummor har jag också gillat att spela. Jag gillar ju alla instrument, vissa är bara svårare att få liv i – blåsinstrument till exempel. Men det har alltid varit gitarren som varit nummer ett. Det är svårt att hitta ett bättre allround-instrument, det är klart, man kan göra väldigt mycket med ett piano men det är inte bara att bära med sig flygeln till ett café och börja spela.

En något motsägelsefull insikt som slog Jonas då han undervisade var att det i början kan vara bra att vara omusikalisk.

- Det positiva för mig, när jag var 15, var att då begrep jag inte någonting. Jag förstod inte hur dåligt det faktiskt lät när jag spelade. Och jag ska vara tack-sam för att jag var så underutvecklad musikaliskt, för annars hade jag lagt ner gitarren på en gång. En del elever jag haft har varit jättemusikaliska och när de börjat spela har de insett, de har hört att det låter dåligt, och förstått att det är dem själva det beror på. Och då har de misstolkat detta och trott att det beror på att de är omusikaliska. Det är precis tvärtom. Hade de varit ”omusikaliska”, hade de inte hört att det inte lät bra. Så ibland kan det nästan vara en förbannelse att vara musikalisk i början. Att lära sig ett instrument så att man kan uttrycka det man vill via det är en lång väg. Vissa har enklare med vissa bitar medan andra har enklare med andra delar, men gemensamt för alla är att det kommer att krävas mycket tid och jobb, tid och jobb som också ska vara njutbart och roligt!

Samtidigt som Jonas arbetade med Musikakademin fortsatte han med sitt eget spelande och efter ett tag märkte han att även denna del av karriären började rulla på i ett annat tempo.

- Jag tror att det var 2013 som det började bli mycket parallellt musicerande och arbete med Musikakademin och sen kom 2014 när det var Kulturhuvudstadsår i Umeå och då började det vara jättemånga åtaganden med mitt egna spelande, bland annat åkte jag med Jörgen Stenberg till Riga och Berlin. Studiojobb började droppa in där jag medverkade med mitt gitarrspel på diverse olika skivor och min egen solokarriär fick fler och fler bokningar.

Han berättar att många saker följde på varandra när det väl började lossna och när det krävdes att han valde bort någonting lät han Musikakademin vila.

- Det var väl också det att jag träffade på mer musikfolk tack vare spelningar, någon såg en och tyckte att man skulle komma till dem och spela på deras festival eller vad det kunde vara och jag ville ju verkligen fortsätta med mitt eget spelande så jag började släppa Musikakademin och till slut blev det att jag lät det vila helt, ett tag i alla fall.

Det finns ju kvar om jag skulle vilja plocka upp det nån gång men just nu är det roligare med mitt eget spelande.

Våga lyssna på känslor

Men även om det egna spelandet fortfarande är det som känns roligast blev det efter ett tag i det där tempot för mycket för Jonas och kring 2015 insåg han att det var dags att ta tag i sig själv.

- Jag hade väl inte märkt hur mycket jag hade jobbat och slitit med massa olika saker. Det finns de som har en mycket mer intensiv livsstil än jag, så jag ska inte gnälla, men för mig, från lilla Gemträsk, så hade jag tagit mig ganska mycket vatten över huvudet helt enkelt. Jag hade bott i Malmö ett år och levit i en kärleksrelation som egentligen var en katastrof och som ledde in i en annan katastrofrelation. Till slut kom det till en punkt där allting blev för mycket för mig och då var jag tvungen att sätta mig ner och börja fundera.

Han började gå i terapi och bland annat ledde eftertanken till att Jonas slutade spela i vissa sammanhang, däribland Johan Piribauer och Gruvtolvan. Framförallt handlade det om att han var tvungen att lugna ner sig själv på det personliga planet.

- Jag kom fram till att man måste

JONAS STRANDGÅRD

Ålder: 34 år

Aktuell med: Sin andra soloskiva Samira sessions

Bor: I Obbola, strax utanför Umeå

Kommer från: Gemträsk, strax utanför Boden

Har tidigare gett ut skivan: Optimism on my trail

Spelar även tillsammans med: Jörgen Stenberg, Krister Stoor, Västanvind jojk, Daniel Wikslund och Fredrik Hängasjärvi, Dennie Hansson samt Natalie Carrion och är utöver detta ibland även trubadursällskap åt ensamma trubadurer.

Har gett ut böckerna: Fingerpicking, Countrygitarr, Pentaboken, samt Johan Piribauer Songbook

Priser och utmärkelser: Skytteanska Samfundets pris för ”mest välförtjänte avgångselev 2011”. Margot & Tobis pris, för skivan Optimism on my trail. Arvidsjaurs kulturstipendium, för Johan Piribauer Songbook. Kungliga musik-högskolans studiestipendium.

lyssna på sig själv och sina känslor. De finns ju där inuti en och viskar ständiga sanningar åt en. Mitt problem har alltid varit att jag vill vara alla till lags hela tiden och att jag inte dragit gränser, vare sig gentemot andra eller mig själv, för vad jag tolererar och inte. Men det begrep jag inte alls förrän jag satte mig ned och gick igenom sånt med min terapeut Samira. Gränser är jätteviktigt att ha. Man kan behålla alla de där bra delarna med en själv och ändå sätta gränser.

Han berättar att han tidigare hanttrade det som var jobbigt och intensivt genom att festa. Något han nu dragit ner på.

- Det var i och för sig stundtals jättekul men under det dolde det sig en massa saker som jag behövde tänka på och ta tag i, för det är ju det som är det fantastiska med att ha kul, då slipper man tänka på saker som man kanske egentligen behöver tänka på. Så var det i alla fall för mig. Idag känner jag ett jättehärligt lugn innanför bröstbenet och har på köpet dessutom fått en stark självbild och högre självförtroende. Det är underbart!

Ett annat resultat av terapin och arbetet med sig själv är den skiva han släpper inom kort, Samira sessions, som alltså blir hans andra soloskiva och precis som på den första skivan är det en rent instrumental skiva och tekniken är fortfarande fingerpicking.

- Men det är på något sätt ännu mer gitarr den här gången fast samtidigt också ännu mindre. På den förra skivan gjorde jag ganska mycket pålägg, till exempel små stämmor och rytmiska ljud. Nu är idén att det ska vara så lite sånt som möjligt, arrangemangen ska bära sig själva så långt det går. Ett enda gitarrspår, liksom.

Någon dag efter att vi träffar Jonas ska han även ut och spela tillsammans med trubaduren Peter Fredriksson.

- Ibland blir det sådana saker också, trubadurer hör ibland av sig. Jag tror att det är för att de ofta känner sig lite ensamma. Man skulle kunna kalla mig för ”trubadursällskap”. De flesta spelningar jag gör nu är från en scen där publiken står eller sitter långt bort. Att spela på en krog eller restaurang gör att kontakten med de som lyssnar blir en helt annan, närmare på nåt vis. Det tycker jag om, avslutar Jonas.

ELIN LARSSON

Stillsam inledning efter intensivt avslut

Kulturåret har inte riktigt hunnit börja ännu men för autograffägaren Jani Perkiö är det ändå full fart. I januari har han hunnit träffa bland andra ryttaren Rolf Göran Bengtsson och bluesartisten Mud Morganfield.

– Jag träffade dem i början på januari och fick en bild med båda två men annars har januari inte haft mycket att bjuda på.

Annat var det däremot i december då Umeå gästades av Musikhjälpen, ett arrangemang där kändisarna duggar tätt men där man kanske kan tro att det ska vara svårt att fånga autografer av artisterna som ju är inlåsta i en bur, men Jani hittar sina vägar runt problemet.

– Jag var på flygplatsen och tog auto-

grafer när de kom, så slapp jag försöka få tag på dem utanför buren.

En taktik som fungerade bra för Jani som, förutom programledarna: Farah Abadi, Molly Sandén och Kalle Zackari Wahlström, även lyckades få autografer av Eric Saade, Kodjo Akolor, Uno Svenningsson, Anja Pärson, Mark Levengood och många fler.

– Ja, i december var det mest bara Musikhjälpen, det var ju det största som hände.

Än så länge har han inte planerat in så mycket framöver men det betyder inte att han sitter sysslöslös. Under början av året har Jani nämligen ägnat

mycket tid åt att plasta in sina autografer.

– Jag plastar in dem och sätter dem i pärmar för att det ska bli enklare att hitta dem. Det är ju bra att sortera men jag har många kvar dock.

Hur många han har kvar vet han inte riktigt men det är ett idogt arbete, än så länge har han plastat in över tusen autografer under sin karriär som autograffägare.

Dagen efter att vi pratat med Jani är det däremot dags för autograffakt igen och då ska han försöka få regissören Tariq Salehs autograf.

– Sen är det väl bara att se tiden an och se vilka som dyker upp. Jag brukar försöka planera in vilka jag ska försöka träffa en månad i förväg.

ELIN LARSSON

KODJO AKOLOR

ANJA PÄRSON

ERIK SAADE

DANIEL REDGERT

JULIUS OCH BJÖRN

MARK LEVENGOOD

JANI PERKIÖ

Ålder: 31

Bor: I Umeå

Yrke: Lokalvårdare

Hobby: Umeås mest aktiva autograffägare

JOY

Familjen Malmfeldt

En släktsaga från landets hjassa

Del 1

Nu ska jag berätta en saga. En släktsaga och en sannsaga. Den utspelas norr om polcirkeln, högt uppe på landets hjassa, i trakter där samerna sen urminnes tider låtit sina renar beta.

På denna glest befolkade landyta, motsvarande nästan fyra gånger Skånes, skulle tre samhällen uppstå. Jag väljer att tänka på dem som tre syskon, i detta fall tre bröder, i en familj som vi kan kalla Malmfeldt.

Ett av samhällena, den äldste brodern Gällivare, hade funnits länge, fört en anspråkslös tillvaro genom århundradena, som kyrkby, marknadsplats och hemvist för några hundra själar. Och så hade det kunnat fortsätta, om det inte varit för att det fanns skatter i de omgivande bergen, enorma skatter. Skatter som skulle komma hela landet till gagn, och stora delar av den omgivande världen, men vars utvinning också skedde till priset av att den samiska ursprungsbefolkningen på kolonialt vis trängdes undan och gjordes till främlingar i sitt eget land.

Och om sanningen ska fram så gagnade skatterna, i enlighet med kolonialismens logik, nog i längden mer landet i övrigt, inte minst dess centrala del, än platsen på landets hjassa.

Och med tiden skulle potentaterna i Huvudstaden få för sig att skatterna egentligen var deras, men att skärvor av uppmuntran väl gott kunde skickas tillbaka dit upp till landets hjassa som tack för att skattkamrarna tömdes.

Inte för att skatterna skulle ta slut på mycket länge. Det visade sig nämligen vara de två största skattkamrarna i sitt slag i hela världen. Och tack vare dessa skatter skulle familjen Malmfeldt väl-signas med ytterligare två söner, långt mer dådkraftiga än den beskedlige Gällivare. De yngre brödrasamhällena skulle uppstå på rekordtid, växa explosionsartat och i bara farten dra med sig den lilla kyrkbyn så att den blev nästan lika stor som de andra. Men Gällivare skulle alltid vara litet tystare, mer försagd och anspråkslös än sina framstegsivrande bröder. I grund och botten var han ju bara en liten kyrkby,

byggd på myrar och tallhed i en dal i bergens skugga.

Skattkamrarna öppnas

Att skatterna fanns där hade man vetat länge. Redan år 1642 hade en bonde, Lars Larsson från Junosuando, varit med om något märkligt under en ekkorrjakt. Hans järnskodda pilspets hade fastnat i ett stenblock. Stenen visade sig bestå av magnetit, en form av järnmalm som man snart skulle hitta på flera ställen i trakten, inte minst i bergen norr om Gällivare. Malmen blev den skatt som allting skulle komma att kretsa kring, och just därför väljer vi att kalla familjen för Malmfeldt. Så förflöt mer än 200 år under vilka man på olika, mer eller mindre tvivelaktiga, vis försökte lägga beslag på dessa skatter, men det gick länge trögt. Men så, 1888, var det dags. Då hade Stålhästen fått en bana att löpa långt norrut på, vi kallar den Malmbanan, ända fram till den lilla kyrkbyn gick den. Och då satte allt igång. Till den lilla kyrkbyn med 276 själar anlände, inom loppet av bara

några år, 7000 personer. En synnerligen brokig och livaktig skara. Det var gruvarbetare söderifrån som strejkat och fått sparken och som nu lockades av löften om flera gånger högre lön, det var järnvägsarbetare, läkare, hantverkare, ingenjörer och, inte att förglömma, en polsk-judisk köpman vid namn Enoch Finkelstein, som flytt svälten i hemlandet och som här sålde färdigsydda kläder till järnvägsarbetare och gruvarbetare och som sedermera öppnade en handelsbod i kåkstaden. Den kåkstad som börjat byggas av bräder från fläsk-och-dynamitlådor, alldeles vid berget norr om kyrkbyn, där malmen börjat brytas. Malmruschen var ett faktum och ur dess kaos föddes familjen Malmfeldts andre son, vildbasen Malmberget.

Nyfödd men redan stridsklar som en manlig Pallas Athena sträckte han ut sig över bergskammen och sneglade ner på Gällivare, som förskrämd hukade i dalen.

– Nu är vi bröder, du och jag, skrockade Malmberget. Nu blir det åka av! Du får sköta kontoret så ser jag till att skattkammaren vittjas! Och Gällivare svalde och nickade, som ett barn som egentligen inte vågar men är än mer rädd för att säga nej. Och så blev det. Gällivare ”skötte kontoret”, blev det administrativa centret, medan Malmberget blev centrum för gruvbrytningen, ett veritabelt Klon-dyke med ett ständigt inflöde av nya människor. I brist på andra bostäder slog de sig ner i den snabbt växande kåkstaden, där stanken av slask och avfall var vedervärdig och där lönnkrögeri, prostitution och annat elände flödade. Men där också rikedom och makt fanns och där högtidsklädda människor åt middag under kristall-

” Och mot slutet av 1800-talet hade det vildsinta kåkstadslevernet i Malmberget urartat så till den grad att det blivit en riksskandal, och det bolag som sedan några år skötte gruvdriften tvingades göra något åt saken.

kronor i de till synes ruckliga kåkarna. I Gällivare gick befolkningsutvecklingen i maklig takt, där bodde länge främst ättlingar till nybyggare och samer. Gällivare och Malmberget såg sig nu mer eller mindre som tvillingar, men ett ytterst omaka tvillingpar var det. Och mot slutet av 1800-talet hade det vildsinta kåkstadslevernet i Malmberget urartat så till den grad att det blivit en riksskandal, och det bolag som sedan några år skötte gruvdriften tvingades göra något åt saken. En redig stadsplan förfärdigades, och 1900 revs stora delar av kåkstaden. 1914 brann resten ner, så när som på Finkelsteins handelsbod, som vi får anledning att återkomma till i den andra delen av denna saga.

Mönstersamhället och den dubbelbottnade patriarken

Bolaget som efter flera olika turer tagit över driften av Malmbergsgruvan hette LKAB, i folkmun bara LK eller helt enkelt Bolaget med stort B. L och K i akronymen stod för Luossavaara och Kirunavaara, två berg tio mil norr om Malmberget, dit stålhästens bana nu i slutet av 1800-talet nått. Dessa berg hade visat sig rymma en ännu större

skattkammare än Malmberget; det var helt enkelt världens största malmfyndighet! Och där skulle nu ett nytt samhälle byggas, familjen Malmfeldts tredje son, mönstergossen som skulle bli störst och finast av dem alla. En kåkstad hade redan uppstått där vid 1800-talets slut och man ville till varje pris förhindra att det skulle gå som med Malmberget. Mönstergossen döptes till Kiruna, som betydde fjällripa. Såklart efter det berg, Kirunavaara, Fjällripans berg, där den största skattkammaren låg.

Och det var ingen hejd på vad man kostade på Kiruna! Orten blev en modernitetens spjutspets, före sin tid på många sätt och inte riktigt lik någon annan plats i landet. Eller någon annan plats överhuvudtaget. Här följde inte gatunätet det vanliga rutmönstret utan utformades organiskt efter terrängen, med svängda gator som skulle skydda bebyggelsen från nordanvinden. Gator som tidigt försågs med elektrisk belysning, för att betvinga det massiva mörker som rådde under den långa vinterperioden. Och Kiruna fick världens nordligaste spårvagn, den enda i landet norr om Uppsala, för att transportera arbetarna till gruvberget. Och arkitekturen skulle komma att bli extravagant, från de bastanta, röda, gula och gröna huslängorna med arbetarbostäder till de många spektakulära offentliga byggnaderna, av vilka två utsetts till landets vackraste, Gustaf Wickmans djupröda träkyrka från 1912 och Stadshuset från 1963, ritat av Arthur von Schmalensee. Och Kiruna blev Konststaden där många utställningar och föreläsningar om samtidskonst presenterades för arbetarbefolkningen, och dit många konstnärer sökt sig genom åren och där konstlivet varit

mycket aktivt. En konstfrämjande anda som grundlades redan av den man som, mer än någon annan, har förknippats med uppbyggandet av detta mönstersamhälle, en statsgeolog från Dalsland vid namn Hjalmar.

Hjalmar Lundbohm hette han, gruvdisponenten, patriarken, stadspappan, vars namn ideligen dyker upp i Kiruna – Hjalmar Lundbohmsvägen, Hjalmar Lundbohmsskolan, och så klart hans gamla disponentvilla, Hjalmar Lundbohm-gården. Där det sägs att det spökar och att man skymtat den pipskägige patriarken som en skuggestalt och känt cigarröken från hans gamla tjänsterum.

Som alla andra sagor rymmer även denna förenklingar och försköningar. I sagor jobbar man ju hellre med tydliga karaktärer – Kungar och Drottningar, Häxor och Troll – än med komplexa maktförhållanden och mer dubbelbottnade personligheter. Hjalmar ter sig i mångt och mycket som en sagofigur, och han ges gärna epitet som ”Bergakungen” och ”Norrlands okrönte kung”. Och även om han såklart inte ensam skapade Kiruna, så framstår han som en mycket tydligare maktfaktor och chef än de mer anonyma bolagsmän och andra maktbärare som styrde över Malmbergets och Gällivares öden.

Men även om det genom åren skrivits överraskande lite negativt om Hjalmar Lundbohm framstår stadspappan, betraktad med moderna och normkritiska ögon, som långt mer dubbelbottnad än det anstår en sagofigur. Han har med all rätt prisats för sina insatser och för omsorgen om sitt skötebarn. Han var väl insatt i olika samhällbyggnadsidéer och visste vilka fallgropar man inte skulle ramla i, att disciplinen och bolagsstyrningen

” Icke renskötande samer riskerade att hamna i ett identitetsmässigt ingenmansland där de varken sågs som ”riktiga” samer eller som ”fullvärdiga” svenskar.

inte fick gå till överdrift, som den gjort i de städer som skapats av industrimagnater som amerikanske Pullman och tyske Krupp. Jämfört med dessa var han på många sätt en humanist. Han förstod värdet av konst och kultur och använde sitt imponerande kontaktnät av konstnärer och arkitekter för att ge mönstergossen Kiruna det yttersta av estetiskt raffinemang och modernitet, inte sällan i strid med Bolagets snävare vinstintressen. Och de gruvarbetare som valde att söka sig till kylan, mörkret och nordanvinden på landets hjassa fick finare bostäder och högre lön än någon annanstans i landet. Numera vet vi emellertid även att Hjalmar patriarkala ledarskap under hans verksamma tid alltmer skulle komma att ifrågasättas av Bolaget och arbetarna och framstå som föråldrat, medan bilden av honom utåt var så gott som entydigt positiv. Vi vet att klassmotsättningarna var tydliga i mönstersamhället och att det i Kiruna länge var stor skillnad mellan olika stadsdelar, där flera var långt mer eftersatta än de mönsterområden som Hjalmar och Bolaget gärna visade upp för entusiastiska besökare.

Men samernas vän var han i alla fall ändå, skyndar sig folk att säga. Jovisst. Eller? Säkert såg han sig som det, som det barn av sin storsvenskt patriarkala tid han var. Vi vet att Lundbohm var nära vän till den samiske diktaren Johan Turi, att han brann för samisk konst, och att det samiska satt många

spår i Kirunas arkitektur och konstliv, med träkyrkan från 1912 i formen av en kåta som det tydligaste exemplet. Vi vet också att han bekymrade sig över det hot som gruvdriften utgjorde mot rennäringen och den samiska livsföringen. Och förvisso såg han det som ett uttryck av omtanke att stötta ”lapp ska vara lapp” – politiken, tanken att samerna skulle ”få bevara sin kultur” och ägna sig åt den renskötsel som alltid varit grundläggande för deras livsföring, och inte ”tvingas” in i stadsliv och modernitet. Men de för samerna ytterst negativa konsekvenserna av denna politik – till exempel att renskötarens barn förvägrades vanlig skolgång och placerades i särskilda nomadskolor där förhållandena på många sätt var undermåliga, samt att icke renskötande samer riskerade att hamna i ett identitetsmässigt ingenmansland där de varken sågs som ”riktiga” samer eller som ”fullvärdiga” svenskar – kan knappast slätas över med omtankeargument. Vi vet även att Hjalmar Lundbohm stöttade rasbiologin, välkomnade professor Lundborgs skallmätningar på samer, och att hans ställningstagande för ”lapp ska vara lapp”-politiken bottnade i en uppfattning om samerna som ”en efterbliven utvecklingsform av människan”, som helst borde hålla sig till nomadliv och renskötsel. Tilläggas bör att inte heller tornedalingar sågs som fullvärdiga i hans och andra rasbiologivänners ögon. Och han ville varken att samer eller tornedalingar skulle jobba i bolagets gruvor.

Mörka skuggor genom berättelsen

Det går inte att komma ifrån. Relationen till det samiska går som ett spöke, en mörk skugga, genom hela denna berättelse. Samerna, som tvångsförflyttades och gjordes till främlingar i sitt eget land. Vars renbetesmarker skövlades för att bereda plats för

gruvnäringens och järnvägens framfart. En konfliktård som än idag är brännande, som när samebyarna 2013 kördes över juridiskt vid provbrytningen i Kallaksgruvan, ett gruvprojekt som skulle kunna få allvarliga konsekvenser för miljö och rennäring. Hur samisk rätt, gång på gång, fått ge vika för starkare krafter medan samerna anklagas för att utgöra bromsklossar för glesbygdens utveckling. Samerna som i järnmalsbrytningens tidiga skede, på 1700-talet, förslavades för att på rendragna slädar transportera malmen från landets hjässa ner till Meldersteins bruk norr om Luleå. Samerna, på vars skatteområden nybyggare obekymrat gjorde intrång, och vars fiskenät nybyggarna kastade i träden; må vara att det sedan också finns historiska exempel på vänskapliga kontakter mellan samer och nybyggare. Samerna vars trummor brändes och som för bara några generationer sedan bötfälldes om de jojcade offentligt. Så undertrycktes deras tro, deras språk och deras kultur. Samma kultur som idag, ibland fasligt exotiserande och souveniraktigt, lyfts fram för att sälja in turistvarumärket

” För i talet på Kirunas begravning, som för övrigt bevistades av mer än 1000 personer, nämndes just ingenting om hennes liv förutom det berömda dopet. Vem hon själv varit ansågs knappast intressant.

Lappland. Visst har saker förändrats, visst finns medvetenhet och stolthet, sameteater, samiska kulturveckor och starka samiska röster i konst, musik och litteratur. Men där finns också skitsnacket vid kaffeborden och vandringssägner om att samerna leder in renar att bli överkörda i tunnlar för att kunna kvittera ut försäkringspengar. Och jag tänker på krogfyllot jag mötte i Kiruna för några år sedan, hans blint oresonliga samehat. Så skuggan finns där, och att berätta denna saga utan att beröra den går inte.

Det finns fler spöken och skuggor

i den här berättelsen, och här följer nu en liten sann historia som kan illustrera detta: 1899, när Kiruna precis grundats och ännu är en liten kåkstad, kommer dess första infödda invånare till världen, en flicka som också skulle ges namnet Kiruna. Kiruna Söderberg. Stadspappa Hjalmar blir såklart eld och lågor och propsar på att få bli flickans gudfar, vilket de fattiga föräldrarna knappast har något emot. Dopet och fadderskapet väcker uppmärksamhet i pressen och Lundbohm är såklart fryntligheten själv mot sin så lämpligt döpta telning och hennes familj, men så snart uppståndelsen lagt sig återgår han till att fostra sitt eget skötebarn, mönstersamhället som var guddotterns namne. Under återstoden av sitt liv ägnar han inte Kiruna Söderberg någon mer uppmärksamhet. Hennes liv, å sin sida, hörde knappast till de lättare. Född i ett, även med dåtida kåkstadsmått mätt, ovanligt eländigt ruckel, byggt av kasserade bräder och isolerat med fjälltorv, blev hon och hennes tre yngre syskon i praktiken faderlösa när hon var åtta år. Då pappan beslöt sig för att söka lyckan i

Kanada och drog med sig de två äldsta barnen. Några år senare, när modern inte orkade längre, hamnade Kiruna och hennes småsyskon på barnhem. Hon växte upp, flyttade söderut, kom tillbaka, gifte sig och fick en dotter, men drabbades 1924 av en svår tumör och strålbehandlades på Radiumhemmet i Stockholm. Vid en hemresa därifrån blev hon förkyld och på grund av sin redan nedsatta motståndskraft återhämtade hon sig aldrig, och avled 1926, knappt 27 år gammal.

Här kunde historien sluta, om det inte vore för en ödets ironi. Bara några dagar innan Kirunas död gick hennes livslångt frånvarande gudfar bort vid 71 års ålder. Disponent Lundbohm förlänades en furstlig begravning, som den patriark och stadsfar han var, och efter att Kiruna begravts en vecka senare, alldeles i närheten, bar folk över ännu friska blommor från blomsteröverflödet på gudfaderns sista viloplat till hennes grav. Vill man romantisera det hela kan man tänka att de ändå till slut förenades, stadsfadern och hans försmådda guddotter.

Mer krasst visar historien snarare på hur Hjalmar Lundbohm, med sin

” På den tiden var Malmberget en finlemmad träkåksstad, inte stor men levande och vacker där den låg utsträckt på bergets rygg. Ett eldorado för ett äventyrslystet barn.

fryntliga gudfadersploj, bygger sitt patriarkala varumärke. Men också på hur kvinnan Kiruna, bokstavligen samhällets ”första dam”, får symbolisera kvinnornas frånvaro i berättelsen om staden vars namn hon bar, eller i berättelsen om malmfälten överhuvudtaget. För i talet på Kirunas begravning, som för övrigt bevistades av mer än 1000 personer, nämndes just ingenting om hennes liv förutom det berömda dopet. Vem hon själv varit ansågs knappast intressant.

Hon försvinner ur bild, liksom nästan alla andra kvinnor i denna berättelse som i så stor utsträckning handlar om män, berättelsen om patri-

arkerna som grundlagt platserna och givit namn åt de stora gatorna, om de beryktade manliga genierna eller om gruvarbetarmännen som slet hårt med att bryta malmen och uttryckte sin längtan genom att spela klassisk musik eller skapa konst. Kvinnorna fanns och finns där, men man får leta. En remarkabel kvinnlig pionjär som sent omsider synliggjorts var läraren, rösträtt-skämpen och husbyggaren Lina Hjort, som för några år sedan uppmärksammades genom Norrbottensteaterns uppsättning av Yvonne Grönings pjäs ”Mina drömmar växte vilda”. Lina Hjort är också en av få kirunakvinnor som fått en gata uppkallad efter sig; det dröjde dock fram till början av 2000-talet innan så skedde. De flesta av Kirunas kvinnor kom under lång tid att leva ett hårt men obemärkt vardagsliv. De höll männen, barnen och sig själva vid liv och gjorde med sin föga omtalade arbetsinsats det stora malmfältprojektet möjligt. Det projekt som, liksom annan råvaruutvinning i norr, fick potentaterna att lyriskt besjunga den nordliga landsändan som ”framtidlandet” och hela landets skattkista. Fastän människorna i norr snart skulle

konstatera att Norrland givit mer till nationen än det fått tillbaka.

Malmbergets glansdagar

Så framskrider 1900-talet, och Kiruna växer, och det gör även Gällivare och Malmberget. Malmberget är nu inte längre den sjabbiga kåkstaden utan ett dynamiskt och välmående samhälle med stark framtidstro. Det är ett klass-samhälle med tydlig social stratifiering, men också med en stark arbetarrörelse och ett rikt föreningsliv.

Vid krigsslutet 1945 flyttar en sjuårig flicka dit med sin familj. De stannar där i sex år, fram till 1951. Flickan heter Mayny Marian och har i vuxen ålder omväxlande kallats Maine och Marianne, Maine av släkt och vänner och Marianne i telefonkatalogen och på jobbet. Den flickan är min mor, och det är mycket tack vare henne och hennes berättelser från sin barndom som jag skriver denna saga, som jag funderat på dessa platser och dess öden. Inte minst på Malmberget.

För min mamma fick uppleva det som brukar betecknas som ortens glansdagar, som skulle bestå ett drygt decennium till efter att familjen flyttat därifrån. Glansdagarna som började när kriget var slut och hela världen behövde skatterna som fanns där i bergen på landets hjässa. Då orten inom loppet av några år skulle nå sin största folkmängd någonsin. På den tiden var Malmberget en finlemmad träkåksstad, inte stor men levande och vacker där den låg utsträckt på bergets rygg. Ett eldorado för ett äventyrslystet barn. Min mamma kan fortfarande drömma om att hon är där. Och kanske var min mormor lyckligare där än någon annanstans. I denna ort där gatorna och platserna hade stockholmsklingande namn – Österlånggatan, Mosebacke, Drottninggatan. Varför hette de så? Var det bara ett skämt? Är det ens relevant? Kanske var det så prosaiskt att gruvingenjörerna och stadsplanerarna och de

” Kanske var det så att man ville markera att det här minsann inte bara vara en avkrok utan en liten huvudstad, en urban utpost.

andra som bestämde kom från Huvudstaden och ville känna sig hemma även här. Det var ju så många som kom till Malmberget hela tiden, ett ständigt inflöde söderifrån av folk, storfrysare och andra, som ofta stannade några år, tog några karriärkliv, gjorde avtryck på platsen och drog vidare. Kanske var det så att man ville markera att det här minsann inte bara vara en avkrok utan en liten huvudstad, en urban utpost. För jag vill tänka att Malmberget såg sig som en stad. Fast orten aldrig formellt fick stadsrättigheter, enligt ryktet för att arbetarna, socialister och republikaner som de var, en gång vid seklets början vägrat fjäska för Konungen vid hans besök. Kanske hämnades kungen genom att förvägra Malmberget stadsrättigheter under en tid då sådant fortfarande betydde något, hade en juridisk status. Kanske var det så, jag vet inte.

Mönstergossen Kiruna fick däremot stadsrättigheter sent omsider, som en av de sista orterna i Sverige, ungefär 25 år innan stadsbegreppet på 70-talet miste sin administrativa status och mest blev en hederstitel. Men det är en annan historia. Tillbaka till Malmberget. Det stadsliknande Malmberget hade ju inte uppstått organiskt genom århundradena, ur något agrart och ruralt. Det hade däremot Gällivare, som vid det här laget var nästan lika stor som sin tvilling men som alltså kändes som en by. Gällivare som fortfarande var den lilla oansenliga kyrkbyn, om än förväxt och iklädd en större kostym som knappast satt särskilt bra. Som låg där platt och försagd i sin

dal, i skuggan av berget Dundret, 823 meter över havet. Där gator och platser döpts efter forna jordbruksfastigheter snarare än efter gator och platser i Huvudstaden. Malmberget var stan, solsidan där morgonljuset färgade bergskammen gyllenröd. Där det fanns biografer, caféer och ett fint Folkets Hus. Dit gällivareborna åkte på helgen för att roa sig.

Genierna från Malmberget

Nästan varje samtal om Malmberget under denna tid leder förr eller senare in på tre herrar som kom att kallas ”Genierna från Malmberget”. På 50- och 60-talet blev det ett begrepp, myntat av en journalist vars namn jag inte känner. Jo, jag hör hur det låter. Att det gamla slitna ”manliga genier”-kortet dras fram ännu en gång i denna, redan tillräckligt mansspäckade, saga känns ju måttligt fräscht. Men det jag finner intressant är just att det lyftes fram att de var från Malmberget. Det ofrånkomligt exotiserande i hela grejen. Som vore de ”Genierna från Ingenstans”, överbegåvade naturbarn, fyrbåkar i ett obygdens avlägsna kulturmörker. Verkligheten var, som vi kommer att se, helt annorlunda.

Det äldste geniet, som föddes 1909 och därmed var gammal nog att vara de andras far, hette Björn-Erik Höijer. Slöjdläraren och författaren till mer än 50 böcker, många om hur prästen Laestadius stränga lära präglat människorna i norr. Läs ”Djävulens kalsonger” så förstår ni. Det andra geniet heter Berto Marklund. Han, som föddes 1931 och likt Emil i Lönneberga täljde trägubbar under hela sin barndom, gjorde i vuxen ålder skulpturer som väckte folks förundran. En konstnärlig gärning som skulle föra honom till såväl Paris som Verona.

Men det yngsta och mest gåtfullt gäckande geniet heter Bo Nilsson. Vi ska uppehålla oss vid honom en stund. Min mor minns Bo

från barndomen, en vildsint och äventyrlig unge som bodde några kvarter från henne på Österlånggatan. Och alla malmbergsbor, även dagens ungdomar, verkar känna till denne egensinnige, idag drygt 80-årige, tonsättare, som lämnade hemorten i 20-årsåldern och som inte bara kallades ”Geniet från Malmberget” utan också ”Den näverskrudade tongeneratorn” och mycket annat. Den musikaliskt självvärde tonsättaren som redan som okänd 18-åring fick det tyska konstmusik-avantgardet på fall med verket ”Zwei Stücke”, som framfördes på en konsert i Köln 1956. Som sedan komponerade ett antal radikalt moderna verk som för alltid förändrade den svenska konstmusikens historia, för att därefter stört dyka in i andra genrer – visor åt Monica Zetterlund, instrumental jazzpop åt Hansson & Karlsson och folkkär och lättillgänglig musik till tv-dramatiseringen av ”Hemsöborna”. Sedan 70-talet har Bo Nilsson varit rätt tyst som tonsättare, med vissa glimrande undantag. Tonsättare, ja, men också en välkänd lurifax som gjorde vad som föll honom in. Som när han i ett välrenommerat musiklexikon kuppade in den märkliga upplysningen att han studerat audiologi för K G S:t Clair Renard. Mången musikvetare bör ha kliat sig i huvudet undrandes varför de inte hört talas om denne mystiske ”audiolog”. Sent omsider kom det fram att mannen med det franskklingande namnet i själva verket var Karl-Göran S:t Clair-Renard, Bolagets verksläkare i Malmberget, som en gång provat hörseln på den unge Bo. Eller som när han på skämt presenterade de matematiska formler som påstods ligga till grund för olika kompositioner som han i själva

” De som lärt känna Bo Nilsson närmare vittnar om en i grunden blygsam man med starkt självtvivel, som inte sällan ansåg sig ha bluffat sig in i de musikaliska finrummen. Som om det inte vore precis tvärtom.

verket skapat helt fritt ur huvudet utifrån sin glimrande musikalitet. Ett sätt att driva gäck med den akademiska konstmusikvärld som inte riktigt kunde fatta hur en jazzintresserad yngling från ett frostnupet gruvsamhälle norr om Polcirkeln kunnat skriva något så nyskapande. Kaxig på ytan, egentligen skygg och dubbelbottnad. De som lärt känna Bo Nilsson närmare vittnar om en i grunden blygsam man med starkt självtvivel, som inte sällan ansåg sig ha bluffat sig in i de musikaliska finrummen. Som om det inte vore precis tvärtom. Att hans musik var äkta och det serena akademiska utanpå-verket var den bluff som spjuvern Bo med sina påfund avslöjade. Så låt det nu bli sagt: Geni eller ej, Bo Nilssons musik är briljant och väl värd att höra, såväl hans avantgardistiska klangexperiment som de mer lättillgängliga alstren. Den kommer att stå sig. Och läs hans självbiografiska novell ”Missilen eller Livet i en mössa”, som utspelas på Valborgsmässoafton 1943, dagen före hans sexårsdag. För Bo Nilsson är en nästan lika talangfull författare som tonsättare. Och hans, tillika min mamas, barndomskvarter på Öster-

långgatan i det svunna Malmberget blir i texten ett magiskt land fullt av lustfyllda, bisarra och skrämmande äventyr.

Vykortskompatibla lättbetongklossar

Så kom 50-talet, och 60-talet. Rekord-åren. Då staten lade sin arm än hårdare om Bolaget och framtidsvisslan tjöt ”Modernisering!”. Tiden då så många finlemmade träkåkar hamnade i grävskepornas våld för att ersättas av funktionalistiska klossar av lättbetong, som skulle fotas av på folk-tomma dästa söndagar för att pryda vykort som turister skulle skicka till avundsjuka släktingar, som skulle se alla dessa busstorg och parkeringshus och stormarknader och trånande tänka ”där vill jag också vara”. Och de som bestämde i varje stad, köping och municipalsamhälle skulle tänka ”så måste vi också ha det!” ”Vi ska också ha vykortskompatibla lättbetongklossar vid den framtida gatan där, än så länge, snickarglada sekelskifteshus tronar.” Och så blev det. Även i Malmberget. Och storleken på klossarna visar på det ännu herkuliska självförtroendet. En sporthall blev det, och några år senare ett nytt Folkets Hus, båda mastodontiskt megalomana i sina omfång. Och förstås, den ultimata framstegsklossen, eller kolossen. Landmärket. Skyskrapan. Det fjorton våningar höga Focushuset som stod klart 1962 och verkligen gjorde sig bra på vykort. Symbolen för Malmbergets framstegsiver.

Men någonting höll på att hända. Och vad det var får ni veta i nästa nummer av Kulturvinkeln, då sagan om familjen Malmfeldt fortsätter.

ANDERS LUNDKVIST

ILLUSTRATION: MATS JONSSON

FOTO: ANDERS LUNDKVIST

Ett liv i serierutor

Mats Jonsson berättar om sitt serieskapande

I mer än trettio år har Mats Jonsson gjort roliga, allvarliga och inte sällan brutalt självutlämnande serier om sitt liv, parallellt med att han under många år, fram tills helt nyligt, varit redaktör för alternativserietidskriften Galago. I höstas utkom hans femte serieroman, "Nya Norrland" – en lika ambitiös som vredgad betraktelse över den växande klyftan mellan stad och land, och om de blandade känslorna kring att själv vara en del av en utveckling man vill motverka. Under våren genomför Mats Jonsson en lång föreläsningsturné där han berättar om sitt serieskapande.

– Jag har allt mer börjat se mina böcker som ett sammanhängande verk, där varje del kan läsas fristående men där den som hängt med ett tag äger en förförståelse som jag kan leka med, säger Mats Jonsson när vi träffas på Café Mekka i Umeå en vecka efter att jag hört honom föreläsa på Skellefteå stadsbibliotek.

Han upplivas av tanken att böckerna kan ge resonans till varandra, att de senare förstärker och förklarar de tidigare och därmed gör dem retroaktivt bättre, och han hoppas att saker ur alla hans tidigare böcker ska ges en ökad

laddning genom "Nya Norrland".

Mats Jonsson föddes 1973 i Södertälje och tillbringade sitt första levnadsår i stockholmsförorten Salem, innan föräldrarna Rune och Elisabeth – med rötterna i Arjeplog och Arvidsjaur – gav efter för sin huvudstadsvantrivsel och sökte sig norrut. I prologen till "Nya Norrland" skildras hur pappa Rune åker på arbetsintervju vid massfabriken i Väja i Bollstabruk i Kramfors kommun, en händelse som ledde till att familjen Jonsson så småningom kom att slå sig ner i byn Stensätter strax utanför Bollstabruk. Där växte Mats upp som enda

barnet – inte bara det enda i familjen utan det enda barnet i hela byn, enligt egen utsago en utmärkt grogrund för ett liv som självbiografisk serietecknare.

– Bristen på jämnåriga lekkamrater i närområdet gjorde att jag mest hängde med tanter och farbröder och följaktligen blev ett rätt lillgammalt barn, berättar Mats.

På den tiden, innan internet, data-spel och kabel-tv, fanns också rejält med ensamtid. Det roligaste som fanns var serier, tyckte Mats, och där serier gick in gick serier ut. Första serieförsöken gjordes redan i fyraårsåldern, "Den tjusiga rättfamiljen", i en intervju för många år sedan beskriven som "ett slags Noréndrama i djurfabelns form" om Mats och hans mamma. Därefter följde en strid ström av egna alster om allt från riddare och troll till cowboys och science-fiction innan Mats i de tidiga tonåren, genom kusinen Fredrik, fick höra talas om seriefanzines,

ILLUSTRATION: MATS JONSSON

amatörserietidningar som spreds via postorder, och att dessa brukade recenseras i serietidskriften Bild & Bubbla. Det första egna fanzinet, ”Puerila serier”, maldes till flis av en spydig Bild & Bubbla-recensent. Desto viktigare var en annan hård, men rättvis, recensent – Mats far, som konstaterade att ”det du gör kan ju vem som helst göra, gör något eget istället.” När Mats i samma veva upptäckte tidningen Galago, med tecknare som Joakim Pirinen, Lena Acebo och Gunnar Lundkvist, insåg han att serier kan vara vad som helst och handla om vad som helst – även om en ”töntig, mobbad tonårskille från en by utanför Kramfors.”

– Det hade ingen gjort tidigare. Den genren ägde jag, konstaterar Mats.

En återblick på nittioalet

1991 blir den då 18-årige Mats Jonsson publicerad i Galago efter att han till tidningen skickat det, enligt egen utsago, ”fjäskigaste brev världshistorien skadat”, som avslutas med orden ”att publiceras i Galago är den största ära som kan vederfaras en människa”. Efter studenten vid Ådalsskolan i Kramfors 1992 följde tre år vid journalisthögskolan i Sundsvall innan Mats flyttade till Stockholm där han fortfarande är bosatt. 1998 debuterar han med seriealbumet ”Unga norrlänningar”, vars titel och omslagsbild

anspelar på David Bowies ”Young Americans”. Boken kan i mångt och mycket ses som en summering av Mats självbiografiska serieskapande fram till dess. Merparten av serierna handlar om misslyckade kärlekshistorier under gymnasietiden i Kramfors och tiden i Sundsvall, men här finns också några barndomsskildringar. Jämfört med hans senare verk är ”Unga norrlänningar” en visuellt aningen valhänt och innehållsmässigt tämligen löst sammansatt historia.

– Det var ju så man debuterade på den tiden, konstaterar Mats. Man tog det man hade och slog ihop till en bok. På dagens debutanter ställer förslagen högre krav, och många, som Sara

” Så länge det får plats på ett uppslag kan man i serier åstadkomma oerhört märklga blandningar som i andra medier nog skulle upplevas som hackiga och konstiga, eller som så pass avantgardistiska att formen skulle ställa sig i vägen för innehållet.

Hansson och Hanna Gustavsson, sätter ner foten rejält som debutanter med genomarbetade serieromaner.

Sina barnsjukdomar till trots så har ”Unga norrlänningar” ändå mycket charm och humor, och den obarmhärtigt självutlämnande hållning som blivit Mats Jonssons styrka och signum märks redan här.

2002 utkommer ”Hey princess” som skildrar Mats’ liv under den ”ironiska generationens” glansdagar från mitten till slutet av nittioalet. Han flyttar från Sundsvall till Stockholm, läser strökurser i franska och filmvetenskap vid universitetet och dras snabbt in i en värld av indiepop, idogt festande och ännu fler olyckliga kärlekshistorier. Så småningom blir han medarbetare på Galago, där han gradvis avancerar från springsjas till redaktör. ”Hey princess”, som överlag får ett gott mottagande, är Mats Jonssons genombrott och hans första mer sammanhängande serieroman. Här finns en enhetligare teckningsstil och ett mer effektivt berättande, och även om tonen inte sällan är lättsamt sarkastisk – som i serien om den vidriga inspelningen av programmet Lusthuset i en lagerlokal i Sickla – så finns här också stunder av ångestladdat allvar. Inte minst i ”Den hotfulla kärleken”, en isande skildring av ett destruktivt förhållande präglad av svartsjuka och psykiska sammanbrott. Boken får dock ett lyckligt slut där Mats 1999 på väg till de gamla hemtrakterna i Kramfors genom en gemensam vän träffar en annan utflyttad kramforsbo, Victoria, som han sedermera gifter sig med.

Även om begreppet ”generations-

roman” må ha fått en aningen unken odör och det alltför lätt börjar mumlas om Ulf Lundells ”Jack” så snart en (oftast manlig) författare skildrar sin ungdoms fyllor och olyckliga kärlekshistorier frestas jag ändå att tillgripa denna klyscha. Åtminstone tror jag att många sjuttitalister, i plågsamt stor utsträckning, kan känna igen sig i ”Hey princess”, såväl när det kommer till tidens mer nostalgiskimrande företeelser som till dess odiskutabla pinsamheter. Att boken tycks ha stått emot tidens tand fastän mycket i den kunnat te sig nattståndet misstänker Mats beror på serieformen i sig, och humorn.

Från fulkult till finkultur

Jag frågar Mats om hur han ser på relationen mellan serieberättande och skönlitterärt dito, och om seriernas ställning i kultur-Sverige.

– Lite grovt kan man, tycker jag, placera in alla serietecknare på en skala från författare till konstnärer, där jag befinner mig på författarsidan medan till exempel Sara Granér känns mer som en konstnär. Visst händer det att jag gör illustrationer men i första hand berättar jag och gör sammanhängande böcker. I serierna formar text och bild en helhet som utgör min tolkning av världen, och läsarna lär sig känna igen tecken och koder. Tar man bara texterna och för över dem till ett annat medium blir det ofta platt, en ren text måste rymma mycket mer, säger Mats som även skrivit en del skönlitterära texter och framträtt som spoken word-artist vid flera tillfällen.

Mats anser att seriekritiken på senare år varit lite för välvillig, även mot honom själv.

– Det är självklart trevligt att få beröm, men jag har svårt för när

serieböcker börjar jämföras med stora skönlitterära verk och tung sakprosa. SÅ märkvärdiga är de väl inte! Men kanske är denna ”rekyl av vänlighet” kritikens sätt att kompensera för att serier så länge blev extremt styvmoderligt behandlade. Den dag seriernas kulturella värde är självklart kan varje alster bedömas för vad det är, i relation till andra serier, snarare än att ges en betydelse genom orimliga jämförelser.

Samtidigt menar Mats att det faktum att serier så länge setts över axeln har givit mediet en frihet, eftersom folk inte riktigt vet vad de ska förvänta sig.

– Här finns mycket obruten mark, betydligt mer än i litteratur, film eller konst. Så länge det får plats på ett uppslag kan man i serier åstadkomma oerhört märklga blandningar som i andra medier nog skulle upplevas som hackiga och konstiga, eller som så pass avantgardistiska att formen skulle ställa sig i vägen för innehållet.

Vi pratar om influenser och förebilder inom serievärlden, och Mats inleder med att nämna Bamse, Tintin och annat som alla i hans generation vuxit upp med. I de tidiga tonåren upptäckte han några tecknare som visade att något annat var möjligt.

– Som Frank Margerin, vars humorserier om ett gäng punkare i Paris innehöll ett slags skön intern jargong. Eller Rick Geary med sina betraktelser i serieform kring olika ämnen, utan någon fast seriefigur men med en extremt torr humor som jag gillade, berättar Mats.

Till hjältarna hörde också amerikanen Robert Crumb, pionjär inom undergroundserier, som redan på 60-talet gjorde väldigt frispråkiga serier, men än mer dennes hustru, serieskaparen Aline Kominsky.

MATS JONSSONS BIBLIOGRAFI

- Unga norrlänningar (serieroman) Ordfront/Galago, 1998
- Hey princess (serieroman) Galago, 2002
- Pojken i skogen (serieroman) Galago, 2005
- I detta satans rum (serienovell) Ordfront/Galago, 2008
- Mats kamp (serieroman) Galago, 2011
- Apburen (prosa) Orosdi-Back, 2012
- Monstren i skogen (barnbok) Alfabet, 2013
- Världens räddaste katt (barnbok) Alfabet, 2014
- Emelie Nicklasson och jag (barnbok) Alfabet, 2015
- Nya Norrland (serieroman), Ordfront 2017

Mats Jonsson har, förutom i Galago, även medverkat med texter och serier i tidningar som Bang, Dagens Nyheter, Ordfront Magasin, Nöjesguiden och Rocky.

«ÅDALEN RESER SIG IGEN»

[illegible]

– Hon var viktig eftersom hon visade att man kunde rita ”fullt” och ändå vara en lysande serieskapare, och för att hon med självspåkande galghumor behandlade sitt jobbiga förhållande till sig själv och inte minst sin kropp. Det gick jag igång på jättemycket. Bland svenska serieskapare har Gunnar Lundkvist varit en stor förebild, med sina enkla bilder och sin becketttskt nattsvarta humor, säger Mats.

– Det där formade mig, den där oerhört mörka humorn. Att man kunde skildra jättesorgliga saker utan att väja för det, samtidigt som någonting i tonen ändå gjorde det roligt. Sånt är knepigare i litteraturen. Det känns svårt att skriva roliga romaner idag,

riskan är stor att det hamnar snett och blir ansträngt och flabbigt. Det känns också lite gammalt och ofräscht, typ som Bo Baldersons böcker och andra sådana där gamla "roliga" politiska romaner som Kalle Lind gräver upp på loppisar och gör skojiga poddinslag om. Men i serier känns det naturligt – allvaret finns i texten samtidigt som du på ett självklart sätt kan ta ut de humoristiska svängarna i bilden, säger Mats.

Han menar också att det är viktigt att inte glömma bort sina rötter, och i hans egna serier finns många humoristiska blinkningar till de serier han växte upp med, här vimlar av slapstick, folk som trillar baklänges av förvåning och diverse onomatopoetiska uttryck, det

vill säga olika ljudhärmande ord så som
till exempel mjau, smack och pang.

En uppgörelse med barndomen

2005 utkommer Mats Jonssons tredje bok, uppväxtskildringen "Pojken i skogen". Det är hans dittills mest omfattande och genomarbetade serieroman och den han själv alltjämt värderar högst. Även om humorn genomsyrar många av skildringarna är det långt ifrån någon nostalgisk tirad om fluor-tanter och gamla barnprogram. Allvaret och mörkret finns hela tiden starkt närvarande, och i boken strävar Mats efter att krypa innanför skinnet på den han varit och komma barndomens och den tidiga ungdomens tankar, känslor

” Jag tvingades inse hur det faktiskt låg till och att det svenska samhället inte var vad jag trott, och blev på ett helt annat sätt än tidigare en samhällstillvänd, politisk serietecknare.

och upplevelser nära. De magiska ögonblicken i barndomen liksom det ibland fruktansvärda mörkret. Han vill finna smärtpunkterna – som åren på högsta-diet då han var mobbad eller de delar av mellanstadiet då han själv mobbade – och trycka till så det gör ont, snarare än att betrakta det hela från ett alltför distanserat vuxenperspektiv. Mats ambition att inte tappa bort den en gång varit krockade med insikten att det inte bara gick att skildra det hela från barnets perspektiv. Denna berättartekniska utmaning tvingar fram en dialog mellan den vuxne Mats och det förflutna. Mot slutet frågar sig den vuxne Mats vilken rätt han, utifrån sin nuvarande ”plattform” som framgångsrik kulturarbetare med bostadsrätt i Stockholms innerstad och popstjärnor i vänkretsen, har att sätta sig till doms över sin barndoms pågoandar, ”de var ju bara barn”. Svaret blir att han också var ett barn, liksom alla andra som blev mobbade och som vuxenvärlden valde att inte se. Han rasar också över den ”dumhetskultur” han anser präglade uppväxtorten, där det sågs som löjligt att ha ambitioner och att vilja studera vidare, och spekulerar i orsakerna därtill. Men i slutet av boken finns också det gripande kapitlet ”De bodde i norr” där Mats söker sig bakåt i sina föräldrars släkthistorier från ett Sverige som inte nödvändigtvis var gott bara för att det var gammalt. Här uppdagas också familjehemligheter, inte minst om den samiske farfadern, renskötare i sin ungdom, som efter att familjen blivit utblottad vände sitt samiska arv ryggen och blev skogsarbetare. Om den tysta sorgen och skammen över att ha lämnat sin kultur.

Kärlek och ilska

2006 förändras Mats liv i grunden när dottern Ellen föds. Tillvaron domineras

nu av föräldraskapets vedermödor och glädjeämnen, vilket också leder till ett längre uppehåll i serieskapandet. Det dröjer fram till 2011 innan nästa bok, "Mats kamp", en serieroman om erfarenheten att bli förälder. Bokens första kapitel tar vid där "Hey princess" slutar och berättar om Mats och Victorias första år tillsammans, den tid då han får sitt genombrott med "Hey princess" och blir redaktör på Galago. Därefter följer en skildring av graviditeten och det magiska datumet 29 mars 2006, då dottern föds. Vid hemkomsten från BB tittar sig Mats i spegeln och inser att livet förändrats och de gamla kompasserna slutat fungera, och han tvingas ifrågasätta sin roll som självbiografisk serietecknare. Vad skulle han nu berätta om? Han inser snart att ursprungsidén, att ägna bokens återstående 100 sidor åt att skildra kärleken till det uppväxande barnet, skulle resultera i något tämligen långtråkigt. Och vad kände han egentligen, förutom denna odiskutabla kärlek? – Ilka.

Mats Jonsson har alltid haft ett intresse för politik och gör ingen hemlighet av att han hela tiden ställt sig långt till vänster; ändå är det först nu, som nybliven pappa, som han på allvar blir medveten om hur det står till i samhället.

– Som ung vuxen i Stockholm på 90-talet behövde jag inte fundera så mycket på sånt, säger Mats. Jag jobbade och betalade skatt men i övrigt klarade jag mig själv, jag hade bostad och var frisk och mina föräldrar var friska. Det flöt på. Allt det där förändrades drastiskt när jag fick barn, då sögs jag rätt in i samhället, med barnavård, mödravård, föräldrapenning, förskola och skola. Jag tvingades inse hur det faktiskt låg till och att det svenska samhället inte var vad jag trott, och blev på ett helt annat sätt än tidigare en samhällstillvänd, politisk serietecknare.

Men all ilska gjorde att ursprungstanken, att skildra kärleken till barnet, nästan gick förlorad. Därför har boken utrustats med en epilög, ”Din barndom”, som handlar om dottern och lyckan i föräldraskapet. I epilögen har dottern Ellen blivit tre och ett halvt år och börjat få egna minnen, och Mats kommer fram till att han inte vill berätta mer om hennes barndom utan låta henne ha sina minnen i fred.

Journalistik i serieform

Därmed hade Mats Jonssons självbiografiska serieskapande i en bemärkelse nått vägs ände, skulle han fortsätta att berätta om sitt liv krävdes ett nytt förhållningssätt. Resultatet blev "Nya Norrland", Mats Jonssons överlägset mest omfattande och texttäta verk. Liksom det mest politiska. Denna gång jobbar han mer som en journalist utifrån ett tema, men det självbiografiska stoffet är fortfarande en viktig del av berättelsen. En berättelse om något annat än honom själv. Om det som funnits framför honom hela tiden, som accentuerats vid varje besök hos föräldrarna: Norrland. Den ångermanländska glesbygd där Mats vuxit upp, men även det Stockholm där han sen mer än två decennier bor. Och allt som skaver i relationen mellan dessa. Hur barndomens Bollstabruk, ett levande mindre samhälle med många butiker och caféer, gradvis förfallit och blivit något av en spöktad med övergivna affärslokaler och en befolkning som minskat till hälften sedan 70-talet, samtidigt som ortens hjärta, Bollstasågen, gör miljardvinster som hamnar i Stockholm och i alltför liten utsträckning pytsas tillbaka i form av stöd. Om den kusliga insikten att stordriftsfördelar och automatisering gjort att Bollstabruk knappast längre är en ort med en industri utan tvärtom – ett industriområde omgivet av spillror av en ort. Och att denna utveckling, bortom alla floskler om att hela landet ska leva, inte är unik för Bollsta utan ytterst påtaglig i hela glesbygds-Sverige, inte minst i den halva som med en grov förenkling kallas Norrland. På andra sidan finns det Stockholm dit Mats strävade i sin ungdom och som han sedan länge är en del av. Där situationen är omvänd. I förorten Telefonplan där han bor har befolkningen ökat med 37 procent under kort tid, gentrifieringen tilltar, skyskrapsliknande jättehus planeras och det vimlar av gym, mäklarkontor, designbyråer och sushirestauranger. Genom lika flashiga som pinsamma storytellingprojekt skall området förlänas ett skimmer, uppenbarligen mindre för att locka dem som faktiskt bor eller ska bo där än för att imponera på internationella airb'n'b-turister. Samtidigt har skolsituationen för ett växande

elevunderlag överlåtits till svajiga, vinststrävande friskolor inhysta i tidigare industri- eller kontorslokaler.

För att ta reda på hur det blivit så här, var Sveriges välstånd uppstår och vart det tar vägen, går Mats Jonsson synnerligen grundligt till väga. Plöjer historiska luntor, inte minst lokalhistoria, läser författare som Po Tidholm och Göran Greider, intervjuar forskare, kommunpolitiker, näringsidkare, aktivister och sin egen släkt. Han gör online-enkäter med utflyttade Ådalsbor, besöker med en lätt rysning sin gamla högstadieskola och hälsar på en gammal klasskamrat som stannat kvar. På hemmaplan, i Stockholm, uppträfs han över den skamlösa girigheten i den egna bostadsrättsföreningen och, på avstånd, av nedläggningshotet mot Sollefteå sjukhus.

För att lätta upp de ibland massivt faktaspäckade kapitlen och förhindra att det blir för mycket forskningsrapport i serieform tar han sin dotter till hjälp. Just det, dottern vars barndom han lovat att inte skildra mer! Här får hon dock främst rollen som läsarens alter ego, och hennes reaktioner – hon skrattar, ställer nyfikna frågor och storknar ibland av leda, gör skildringen mindre torr. Mycket underhållande är det också att Mats med fru och dotter görs till huvudpersoner i en historieresa kring ådalstrakterna från järnålder via häxprocesser till Ådalen 31.

Ljus i mörkret

Överlag är ”Nya Norrland” en mörk skildring av en landsända som gång på gång svikits och sviks, bortglömd av de ekonomiska och kulturella makt-havare som lever av dess rikedomar. Ändå tänds mitt i eländet överraskande glimtar av hopp. Som när Mats ser hur civilsamhället, i form av Bollstabruks intresseförening där även hans föräldrar ingår, reser sig upp för att rädda den ort som både stat och kommun tycks ha gett upp hoppet om och som storföretagen skiter i, och hur nyanlända invandrare vill skapa sig ett liv på samma plats som Mats själv och så många andra lämnat. Saker ställs också på huvudet i mötet med Jenny, en gammal klasskamrat som blev kvar, och som snarare tycker synd om Mats som måste bo i lägenhet i Stockholm. För henne är det ingen katastrof att

flera flyttat, de som bor kvar i länet besöker hon regelbundet. Så blir bilen, ett av Mats Jonssons gamla hatobjekt, paradoxalt både landsbygdens bov och räddare, orsaken till att närbutiker läggs ner men också länken till omvärlden. Och vid återbesöket 25 år senare i den förhatliga gamla högstadieskolan slås Mats av att den forna ”dumhetskulturen”, hånskrattet mot de som ville något mer, hos eleverna tycks ha ersatts av en stillsam resignation gentemot orten där ingen ändå vill stanna kvar.

– Samtidigt som klyftan mellan stad och land, och mellan centrum och periferi, har ökat har det kulturella avståndet i någon mening minskat. Idag kan du sitta var som helst och ha tillgång till all världens information, och det är inte längre intressant för konsumenten var något uppstått, konstaterar Mats.

Vid flera tillfällen har Mats Jonsson skildrat känslan av att inte riktigt höra hemma någonstans. Ett dubbelt främlingsskap – såväl inför Bollstabruk som han ville bort från, som inför dem som alltför självklart tillhör den plats – Stockholm – där han hamnat och som han strävat efter att själv tillhöra. Ibland bränner det till, som när Mats reflekterar kring relationen till pappan, en i allmänhet kärleksfull relation som dock genom åren kan ha naggats i kanten av att de lever väldigt olika liv och därför ibland haft svårt att nå varandra. I ”Nya Norrland” ställs det hela på sin spets när Mats vid ett besök hos

MATS JONSSON

Ålder: 45 år
Gör: Serieskapare, författare, spoken word-artist m.m. Har varit redaktör för tidskriften Galago 2003-2017.
Aktuell med: Serieromanen ”Nya Norrland” samt en föreläsningsturné som pågår till slutet av april.
Kommer från: Stensätter utanför Bollstabruk i Ångermanland.
Bor: Med fru och dotter i Telefonplan utanför Stockholm.
Övrigt: Har två gånger tilldelats Norrlands litteraturpris, 2006 för serieromanen ”Pojken i skogen” och 2016 för barnboken ”Emelie Nicklasson och jag”. ”Pojken i skogen” belönades även med Urhunden för 2005 års bästa svenska seriealbum.

föräldrarna träffar deras vän Tor, något av en inverterad version av honom själv, som flyttat från Stockholm till Bollstabruk, som liksom fadern Rune är virkesmätare och verkar ha mer gemensamt med honom än vad Mats själv har. Som vore han den Mats själv kunnat vara om han stannat kvar och gått i faderns fotspår. Mats funderar litet över hur hans dotter kommer att se på denna fråga om tillhörighet när hon växer upp.

– Jag inser att min dotter har en helt annan utgångspunkt än jag själv, hon befinner sig självklart i det jag strävade mot, men eftersom både jag och Victoria är från Kramfors har hon också sett ”det andra Sverige”, och jag kan ju hoppas att hon efter gymnasiet kanske väljer att plugga i Umeå, Luleå eller Växjö snarare än att bara hoppa på Stockholms Universitet. Det är viktigt att se något annat för att få perspektiv. Och ja, visst hade det varit fantastiskt om det funnits en självbiografisk serietecknare i Bollstabruk som bott kvar och skildrat allting inifrån. Men så är det ju inte. Ser jag till min egen generation bollstabor så är ju tre fjärdedelar av alla utflyttade, det är det normala perspektivet på Bollstabruk, och det är också värt att skildra.

Avslutningvis frågar jag Mats vart-hän han tänker ta sitt serieskapande efter detta journalistiska styrkeprov.
– Nästa bok blir helt annorlunda. Betydligt mindre text, stora delar ska helt sakna berättartext. Jag har tagit det så långt åt ena hållet nu att jag måste gå i en annan riktning. Jag har en plan för hur det ska bli. Sen kommer jag nog också att skriva mer skönlitterära texter, jag tänker mig något slags växelbruk nu när jag ska skriva och teckna på heltid.

Men fram till slutet av april är det föreläsningsturné. Mats är full av lovord inför Teg Publishing, bröderna Jonas och Anders Teglunds lilla förlag, som arrangerar turnén.

– Det känns som att de har de bästa idéerna i hela förlags-Sverige just nu! Med små medel lyckas de göra oerhört mycket, jag blir väldigt uppgiggad av det. Skulle jag ge ut en bok som inte var serier skulle jag nog hellre vilja ge ut den på Teg än på till exempel Bonniers eller något annat större förlag.

ANDERS LUNDKVIST

FOTO: KALLE PROROK

Finstämt om skilsmässa

Kan en skilsmässa vara vacker? Kanske inte just i stunden men i Tanteaterns föreställning ”Skiljetecken” där Kajsa Reicke och Greger Ottoson, i ett kollage av berättande, gestaltande, sång och musik, ger röst åt sex personers minnen av en skilsmässa är det faktiskt just detta som blir resultatet.

Det är skådespelarna själva som hälsar besökarna välkomna allt eftersom de dyker upp. Vi slår oss ner utmed väggen i den lilla lokalen. Det blir lite som att komma in i vardagsrummet hos de som ska berätta om sina minnen av skilsmässan. Ett format som passar föreställningen perfekt och ger den en intim känsla.

Skiljetecken är en föreställning som bjuder på såväl värme som sorg och som

spänner över hela känslspektrat. Mitt i den allra mest rasande ilskan finns även en del humor. Det är en snygg balansgång där vi sugs in i de minnen vi får ta del av. I viss mån går berättelserna in i varandra och det är ibland svårt att hålla reda på vem det är som berättar. Detta utan att det för den delen förvirrar, för kanske är det så att det med ett visst perspektiv på skilsmässan inte längre spelar så stor roll vem det handlar om. Alla kan vi någonstans känna igen oss själva i det som berättas, vare sig det är egna eller bekantas erfarenheter vi påminns om eller för den delen en regelrätt skilsmässa eller minnet av att bryta upp från en relation.

Men även om det är en föreställning som handlar om att gå skilda vägar så är det, mitt i allt, även en föreställ-

ning om kärlek. Den kärlek vi en gång trodde var för evigt, som vi lämnar efter oss, eller lämnas ensamma kvar i och som kanske även blivit en del av vår egen identitet, kanske inte minst då det handlar om barnen som, även om vi försöker hålla dem utanför, står mitt i striden och som ibland blir de som får hjälpa föräldrarna att resa sig igen.

Det är, även om känslorna ibland rasar på scenen, en väldigt stillsam och vacker föreställning som värmer i vinterkylan och jag går, kanske något otippat, därifrån med en känsla av att vilja vårda och hålla fast vid kärleken. Vare sig det är kärleken till en annan eller den till en själv, för kanske är det detta som är den stora uppgiften i en skilsmässa. Att hitta tillbaka till sig själv.

ELIN LARSSON

FOTO: MIKAEL "BIG PAPA" BERGSTRÖM

En annan slags hästkrafter

Sweden International Horse Show på Friends Arena i Stockholm var något i hästväg som jag aldrig trodde att jag skulle besöka. Men sedan jag mötte kärleken har det sakta växt fram ett intresse, eller i varje fall en nyfikenhet, kring det jag tidigare kallade "smörgåspålägg"- hästar alltså. Jag har alltid varit livrädd för hästar och inte vågat, eller ens velat, gå fram och klappa de stora djuren. Gumman däremot rider som hobby, älskar dessa stora giganter och har försökt få mig att förstå att de inte är farliga, utan individer med enormt mycket kärlek att ge om man bara behandlar dem väl. Därför fattade jag, efter mycket vända, en dag mod och beslutade mig

för att följa henne ut i en hage varifrån jag sedan fick leda en stor Nordsvensk in i sitt stall. Den promenaden på fem minuter förändrade hela min inställning till dessa djur, jag ville rida och lära mig mer om dem! Min omgivning trodde att jag ramlat och slagit mig i huvudet, framförallt mina barn som väl känner till alla min uttalanden om var hästarna ska vara – på frukostmackan alltså. Men värmen hästen gav och den tillit den kände för mig då vi gick efter landsvägen och den kraft den hade och som den anförtrrodde åt mig – det går inte att beskriva, det måste upplevas. Min gamla cowboyhatt dammdes av och jag fick möjligheten att, för första gången, sätta mig upp på en häst. En

känsla jag aldrig tidigare upplevt. Den kraft som fanns under mig. Helt sjukt! Gumman imponerades då jag redan efter några steg uppe på hästryggen bad henne släppa taget och vi i sakta mak tog oss ut i naturen. Visst, jag kunde inte rida bra, men med erfarenheten som motorcykelförare och gummans instruktioner kändes det väldigt tryggt även om Bamse, som hästen hette, då och då ville testa mig och försökte klia av mig mot en björk. Men trägen vinner och trots hans storlek vann jag, med styrtömmarna till hjälp, kampen och jag var såld. Jag började följa med till stallet, fick träffa andra hästar och ta del av hur det är att sköta om dessa hästkrafter.

Det visade sig vara mycket mer jobb än vad jag tidigare kunnat ana. Hästar ska ju också äta varje dag samt hållas rena och fina. Vissa behöver, precis som jag själv, daglig medicin för att må bra. Därtill kommer all utrustning som finns för alla de olika sammanhang hästarna används i. Denna ska också underhållas, smörjas, rengöras och lagas. Dessutom krävs daglig skötsel såväl inomhus som utomhus. Detta är saker man inte tänker på då man ser hästarna vandra runt i sina hagar. Det fanns mycket jag inte haft en tanke på och jag började förstå att det kräver väldigt mycket arbete att ha hästar som hobby eller yrke. Med detta i ryggen gick det ju inte att låta bli att, lite försiktigt, börja läsa om hästar, kolla bilder och annat ute på internet. Det slog mig att det på TV sänts direkt från någon stor tävling och att gumman vid det tillfället nämnt att hon någon gång ville dit och se det live. Sweden International Horse Show heter det, fick jag veta då jag frågat gumman, och detta fick bli mitt nästa steg. Jag hade ju både läst en del på nätet och hunnit se filmer på Youtube

om fyrspannskörningen vilket även väntade oss i arenan. Av de filmer och bilder jag sett och med min historia från biltävlingar väcktes en stor nyfikenhet. Jag ville dit, se och lära mig mer! Nu levererade Friends arena så mycket mer än fyrspann. Tillsammans med 10-tusentals andra besökare fick vi följa höjdhopp, dressyr, olika tävlingar och shower och en salig blandning av olika hästraser, fler än jag ens kunnat drömma om att det fanns. Från pyttesmå Falabellahästar som man kunde ha i soffan till stora Shirehästar, en stor kallblodig arbetshästras som härstammar från England, främst används som draghäst och som med sin mankhöjd på över 173 cm räknas som världens största hästras och vars utstrålning, respekt och pondus jag blev otroligt förälskad i. Jag känner mig oerhört glad över att jag fått närma mig hästarna även om det är sent i livet. En dag kanske jag själv också kan få möjligheten att köra en av dem. Nyfikenheten på just körning var nämligen stor efter att jag fått se bland annat den svenska favori-

ten Fredrik Persson styra sitt fyrspann genom en grymt tuff bana och efter det var beslutet lätt, jag ska gå en kurs och lära mig att köra häst. Kanske inte att styra fyra hästar men i varje fall en vore kul att lära sig. Då det gäller tävlingar kan det tyvärr också ske olyckor, vilket det också gjorde denna gång. Sweden International Horse Show avslutades med en stor tragedi då Fredrik Perssons fyrspannshäst Luma de Lux föll ihop efter ärevarvet och dog. Mitt i allt elände fick jag samtidigt se vilken fantastiskt väl förberedd personal arrangörerna har för såna här händelser. Avslutningen blev alltså väldigt känslös men jag tar ändå med mig så mycket positiva minnen att jag inte kan låta bli att planera inför nästa stora event. Jag har nog blivit hästbiten!

**MIKAEL
"BIG PAPA"
BERGSTRÖM**
WWW.BIGPAPA.SE

En grinig gubbes memoarer

eller hur du vet att du börjar bli gammal

Jag tror min första riktiga ”fan vilken gubbe jag är”-upplevelse skedde när jag var dryga tjugo eller kanske tjugofem. Jag hade i ungefär en timme lyssnat på hur grannarnas ungar sprang upp och ned i trapphuset och lekte med hissen, hoppande in och ut på var och varannan våning. När det blev dags för mig att ge mig ut i mänskligheten tog jag ju hissen (från sjätte våningen) och möttes redan på nästa våning av tre milt chockade och andfådda ansikten då de såklart tryckt på knappen där. Istället för att bokstavligen morra åt dem och skrika något elakt kom jag på mig själv med att yttra meningen ”om ni inte slutar leka med hissen så kommer jag att prata med era föräldrar.” Det var en mild chock för alla inblandade.

Jag har sedan dess utvecklat min grinighet till något av en konstform vilket i förlängningen lett mig till det här giget som professionell cyniker och gubbe.

En sak som däremot förblir oförändrad är mina grannar som oändlig källa till irritation, frustration och material. Genom åren har de varit allt från ”Oomfha oomfha”-spelande, festande tonåringar som låter som en skenande hjord med gnuer då de rasar utför trappan på väg till bussen, till möbelkastande hoppstylteträningssläger för elefanter.

På senare tid har jag flyttat till ett område med fler familjer, det betyder att festerna är färre och mindre högljudda (fast fortfarande med sjukt dålig musiksmak och en förkärlek för karaoke). En helt ny kategori av störningsmoment kommer dock med att bo i ett familjeområde, bland de

mildare är väl att hitta random bollar på balkongen och cykelförråd fulla av barnvagnar och sparkcyklar. Det har dock visat sig att de tre största är egna kategorier i sig.

Matlagning: Matlagningen i sig är väl inte problemet utan snarare min periodvisa överkänslighet mot alla former av sensoriska data. Det har visat sig att otroligt få människor har vett att starta fläkten när de står vid spisen, än mindre öppna ett fönster, vilket leder till att min lägenhet luktar starkt nog av deras mat för att jag ska kunna avgöra inte bara vad de lagar utan även vilka ingredienser de har för mycket av – en ren mardröm för någon som faktiskt tycker om att laga mat. Hela trapphuset tenderar dessutom att lukta i flera timmar efteråt och inte bara av de närmaste grannarnas matlagning, utan av samtligas, då folk tenderar att äta inom loppet av ett par timmar. Ugnspannkaka och currygryta är minst sagt en udda blandning.

Barn: Ja, vad kan jag säga här? Otroligt mycket faktiskt. Vanan att varje morgon på klockslaget 05.00 vakna och sedan skrika oavbrutet i nästan exakt fyrtio (40!) minuter oavsett vad föräldrarna gör kan ju för en nattmänniska som nyss somnat kännas ... olämplig. Oförmågan att gå på annat än hälarerna oavsett hur snabbt de springer i kombination med energin att kontinuerligt springa i timmar blir ju också något ansträngande för en åhörare som endast hör det konstanta, om än arytmiska, dunsandet av hälar mot betong ackompanjerat av diverse falsett-läten som med nöd och näppe kan tros komma från en mänsklig var-else. Jag är dock tvungen att erkänna

mig imponerad av det grannbarn som med otrolig ihärdighet, målmedvetenhet och uthållighet troligtvis låg på rygg och rytmiskt sparkade i väggen hojtande ”weeeeeoooh weeeeeoooh” i trettio två minuter (jag tog tid). Det krävs en väldigt speciell sorts person för att göra något sådant.

Sedan kommer vi då till själva **grannarna:** De vuxna individerna som man åtminstone förväntar sig ska ha någon uppfattning om hur mycket som hörs genom väggarna. Jag menar, de är ju vuxna nog att ha barn. Det är däremot en förhoppning som jag allt för ofta fått motbevisad då föräldrar som för en helg är utan sina barn tenderar att få studenter efter en tenta att verka som skötsamma små änglar när det kommer till fester. Det verkar också som att barn automatiskt medför åtminstone partiell dövhet och en total avsaknad av kommunikationsfärdigheter, behovet att skrika allt som behöver sägas från en ände av lägenheten till en annan känns ju för mig rätt så överflödigt. Mina grannar verkar dock inte hålla med mig.

Delvis har jag väl mig själv att skylla då jag sällan orkar säga till och oftast gör relativt lite väsen av mig då jag bott i trähus med trappor, men som avslutning tänkte jag dela med mig av en långt hållen övertygelse som mina grannar tydligen inte heller delar: Det finns inget förutom ”är du klar snart?”, ”toapappret är slut” eller ”lägenheten brinner” som är viktigt nog för att behöva skrikas för full hals genom en toalettdörr. Speciellt inte när varje ord hörs genom minst två skiljeväggar.

RONNIE BERG

En uddlös armé

”Vi är en hel armé” står det på programbladet.

Det var 2013 som initiativet Fatta! startade i Umeå, detta efter att tre killar frikändes efter att ha stått anklagade för att ha våldtagit en 15-årig tjej. Måttet var rågat och den ideella föreningen Fatta! startades med målet att förändra vår syn på sexuella övergrepp för att i våldtäktskulturens ställe bygga upp en samtyckeskultur. Sedan dess har mycket hänt och initiativet har gått från att vara ett Umeå-projekt till att bli ett rikstäckande initiativ.

Koreografen Isabell Stolt anslöt sig till projektet och samlade under 2015 in 30 anonyma berättelser som sedan blev grunden för föreställningen ”Fatta Dans” som framfördes på festivalen Urban Connection. Föreställningen omarbetades 2016 för att passa på en större scen. Den här gången med

dansgruppen Juck och rapparen Cleo, en av grundarna av Fatta!, i spetsen. Efter detta väcktes i sin tur en önskan om att fler skulle få ta del av föreställningen och efter ytterligare en omarbetning går den nu därför ut på turné med Riksteatern. Premiären hölls den 19 januari i Umeå.

Föga förvånande har föreställningen denna gång fått tydliga inslag av Metoo-debatten som rasat sedan oktober 2017, märkligt vore ju annat. Det är också en föreställning som på förhand lovar peppig attityd och uppmuntran till kamp men även om Cleos energi är svår att stå emot och Jucks dans är förvånansvärt uttrycksfull för att vara en dans som i stor utsträckning bara bygger på en rörelse, så är jag lite tvekan. Det känns ganska slätstruket, som en helt vanlig Cleo-konsert, och jag blir inte riktigt klok på vad

föreställningen vill mig. Det är i och för sig en undran jag burit med mig redan på förhand för jag vet inte heller vad jag ska förvänta mig av föreställningen när jag står i foajén och väntar på att få gå in. Men sådant brukar ge sig när draperiet väl öppnats och jag tror att mina förväntningar, om än otydliga, var av ett något mer uppkäftigt slag än det som nu gavs.

För det är en ganska snäll föreställning. Mellan musik- och dansinslagen rullar korta filminslag från dokumentären om Cleo, vilka berättar om hur kvinnor inom musiken alltid över-skuggats av männen. Kanske framförallt vad gäller media där de både fått mindre utrymme och blivit skevt framställda. Det är inte en ny berättelse. Den är, även om den fortfarande är aktuell, snudd på uttjatad. I alla fall om man inte gör något mer än så av

den. Vid sidan av detta följer citat som hämtats från vittnesmålen inom Metoo och det är här som föreställningen bränner till.

Men jag vet ändå inte riktigt vad jag ska göra av det hela. Det känns fortfarande mest som en konsert med Cleo med dansinslag av Juck och det kan ju i sig vara feministpeppigt och jag har i sak inget att anmärka på dessa båda inslag. Cleos scennärvaro är fantastisk och hennes glädje över att få stå på scenen och göra denna föreställning går inte att ta miste på, men det var inte det jag kom för att se. Det räcker liksom inte med att ännu en gång konstatera att kvinnor står i skuggan av männen och sedan rappa eller dansa kring detta för att man ska fyllas av en kampanj som får en att gå ut med känslan av att vilja ta över världen.

I ett av sina mellansnack pratar Cleo

om hur långt vi kommit sedan Fatta! startades 2013 och det har vi nog också, om inte annat det senaste halvåret, men det är inte en känsla som hänger sig fast så pass att en går därifrån med en vilja att fortsätta kämpa, det är snarare något som får mig att undra ”är vi klara nu då?” Självklart är vi inte det, det säger inte heller föreställningen, men den säger inte heller hur vi ska fortsätta kampen, vad vi ska kämpa för. Förvisso finns Metoo som en fortsatt kamp men har den i sig nu även tagit över Fattas kamp eller har Fatta! blivit detsamma som Metoo?

Starkast blir det på slutet då alla tillsammans läser upp ett löfte om att vara uppmärksamma på sina partners samtycke och ta på sig ansvaret att vara den som backar undan om en skulle känna sig osäker på partnerns samtycke. Detta är vad jag tar med mig

från föreställningen. Utöver detta var det mest kul så länge det varade men inte så mycket mer. Och när föreställningen lagt sig känns det fortfarande en aning tomt i det där kämparhjärtat som efter det senaste halvårets hjärtnäckande vittnesmål hade behövt plåstras om och fyllas med mer jävlaranamma. Nu blev det mest bara en trevlig kväll som avrundades med en kopp te tillsammans med mitt sällskap, ingen av oss känner oss manade för efterfesten. Kanske är det gott nog så, sällskapet är ju trevligt, men det var lite mer revolution än te jag hoppades på.

”Vi är en hel armé” står det på programbladets framsida – det är en ganska stillsam armé.

ELIN LARSSON

MONTAGE: RONNIE BERG

När verkligheten möter fiktionen

Det finns facklitteratur, som är kunskapens skrifter, och skönlitteratur, som är konstens skrifter. Men i kunskapen finns konst och i konsten finns kunskap. I detta nummer av Kulturvinkeln går vi in på förhållandet mellan verklighet och fiktion.

Fiktion är i grunden en lögn som enbart skiljer sig från andra lögnar på det sätt att avsikten inte är att förleda en godtrogen part. Den som läser eller lyssnar på en berättelse väljer att tro på vad som påstås för upplevelsens skull

och kan sedan enkelt konstatera att delar eller helheten är påhitt.

Berättelsens grund är dock inte fiktion. En rådande teori kring berättandets uppkomst spårar traditionen tillbaka till olika gamla antika kulturer där jägare återvände från jakten och visade för såväl bybor som de yngre aspirerande krigarna hur jakten gått till, kanske varnade för en särskilt stor björn eller berättade hur man bäst lockade ut ett rådjur. Då strävade berättelsen efter att vara sanningsenlig, men även spännande nog för att

otåliga unga skulle orka sitta kvar och ta in informationen. Här kanske den sköna lögnen föddes.

Historiska dramer

På Aristoteles tid utgick dramatik ofta från historiska kungar, men Aristoteles drog i skriften "Om diktkonsten" en skiljelinje mellan historisk efterbildning och dramatisk efterbildning. Att hålla sig helt till sanningen, menade Aristoteles, skulle försämma den konstnärliga kvaliteten på ett drama eftersom verkligheten inte följer några av

” Att hålla sig helt till sanningen, menade Aristoteles, skulle försämma den konstnärliga kvaliteten på ett drama eftersom verkligheten inte följer några av konstens regler.

konstens regler. Några århundraden senare skrev William Shakespeare ett antal dramatiska klassiker med historisk utgångspunkt, främst engelska kungligheter men även romerska pjäser med historisk bakgrund förekom. Många av dessa historiska dramer baserades på "Holinshed's Chronicles", en slags brittisk historiebok från 1500-talet, men de historiska dramerna tog sig avsevärda friheter med narrativet. Till exempel bygger pjäsen "Macbeth" på idén att karaktären Macbeth orättfärdigt mördar sin kung av ärelystnad, men i "Holinshed's Chronicles" är det troligen i rättvis strid som kungen faller mot Macbeth. Det kanske inte var riktigt så långt ifrån sanningen som Aristoteles tänkte sig att man skulle sträcka sig men "Macbeth" har överlevt och blivit ett viktigt verk i kulturhistorien.

Den biografiska romanen

En annan intressant genre ur detta perspektiv är den biografiska romanen. I likhet med en biografi skildrar den en verklig människas liv men till skillnad från den fullblodiga biografen tar den sig fräcka friheter med sanningen. Bland de extrema exemplen finns till exempel "Queen Victoria: Demon Hunter" av A. E. Moorat, där den mycket verkliga titelkaraktären hamnar i strid med mycket överkliga demoner. Liknande gäller den efterkommande, men något mer kända, "Abraham Lincoln, Vampire Hunter" av Seth Grahame-Smith. Några biografiska romaner är dock mer verklighetsförankrade, om än förskönade eller spekulativa

MONTAGE: RONNIE BERG

i varierande grad. "Kejsarinnan" av Nicole Avril berättar om Elisabeth av Bayern, även känd som Sissi, på ett sätt som stundom upplevs som ett historiskt referat och stundom vågar sig på att skildra inte bara ett dokumenterat händelseförlopp utan de innersta, mest intima tankarna hos det historiska subjektet. Här är det inget osannolikt narrativ som presenteras utan det är i teorin möjligt att allt som berättas i "Kejsarinnan" har hänt. Biografiska romaner som lutar åt det mer sanningsnära hållet fyller helt enkelt i de detaljer som historien inte förtäljer snarare än att fantisera upp något uppenbart fiktivt.

Da Vinci-koden – när fiktionen blir lögn

Jag nämnde tidigare att fiktion är en lögn som enbart skiljer sig från andra lögnar på det sätt att avsikten inte är att förleda en godtrogen part. Det är kanske bättre beskrivet som en idealbild av fiktion, snarare än var vi ligger till idag. Det kan idag bli mycket förvirrande med suddiga linjer mellan verklighet och fiktion, särskilt om författaren själv inte riktigt vill kännas vid halten av det sistnämnda. Författaren Dan Brown får stå som symbol för detta fenomen. Han blev på kort tid känd för sina romaner "Änglar och demoner" och "Da Vinci-koden", thrillerberättelser där huvudkaraktärerna måste lösa pussel och gåtor som bygger mycket på historia och religiös symbolik för att rädda sig själva och folket i deras närhet. I en intervju

fick Brown frågan hur mycket i "Da Vinci-koden" som bygger på sanning, varpå hans svar blev "99 procent". All arkitektur, hävdade han, all konst, de hemliga ritualerna, historian, de gnostiska texterna, var från verkligheten. Allt som han erkände som fiktivt var existensen av huvudkaraktären och hans äventyr i denna verklighet som Brown hävdade som sann.

Men många kritiska element i bokens tråd av mysterier stämmer helt enkelt inte överens med verkligheten. En tidig länk i den kod som protagonisterna försöker knäcka hänger på att "Mona" i Mona Lisa är ett anagram av "Amon"; problemet är bara att tavlan inte ens fick namnet Mona Lisa förrän 31 år efter Leonardo da Vincis död. Här lade nog många konsthistoriker ner boken i ren irritation och avfärdade dess värde som läromaterial, men för den som inte har samma kunskap kan sådana här böcker lätt leda till att läsaren tar fiktionen till sig som om det vore sanning, särskilt när författaren själv hävdar att det ska stämma. Vid det här laget är det tveksamt om det rör sig om fiktion eller ren lögn, då bedrägeriet avses pågå långt efter att läsaren sluter boken och lägger tillbaka den på hyllan.

Med detta vill jag skicka en uppmaning till er läsare, att inte bara utöva källkritik mot nyheter utan mot fiktion. Någonstans bygger även den mest absurda och surrealistiska fiktionen på en verklighetsuppfattning, men verklighetsuppfattningen behöver inte för den sakens skull vara verklighetsnära.

EMELIE KLEIN

”Snälltåg”,
konstverk av
GAN från 1916.

Kubism

Konsten som lärde oss se runt hörn

Kulturvinkelns fotografer Bernt Lundqvist och Peter Lindqvist gör en djupdykning och utforskar Kubismen som konstriktning. Vi intervjuar Ann-Catrine Eriksson, konstvetare vid Umeå Universitet, för att få en inblick i kubismen och höra vad hon har att säga om våra tolkningar.

”Jag tror man som betraktare ska tänka sig det som att man rör sig i bildrummet. Man kan tänka att konstnären har skildrat ett motiv från flera olika håll och att man genom att röra sig runt i bildrummet också kan se motivet från flera olika håll, men man får se det samtidigt, så menar Ann-Catrine att man kan förstå den konststil som för många kan te sig svårbegriplig – kubismen. Det var 1907 som George Braque och Pablo Picasso hade en utställning ihop i Paris och kubismen föddes. En konstriktning som ofta kallas ”den första [abstrakta] stilen”. – Fast det där är jag lite allergisk mot,

mycket händer samtidigt och det här är bara ett av många uttryck. Det som händer när man isolerar ismerna är att man kan göra en fördjupning men man glömmer att allt annat händer samtidigt och att de influerar varandra väldigt mycket men kubismen är tidig

och den får stor betydelse för konstens utveckling, säger hon. På samma sätt som tidigare modernistiska stilar föds kubismen ur en önskan att skilja sig från traditionen och en vilja att skapa något nytt. Man vill bort från de avbildande idealen där realismen och centralperspektivet varit viktiga delar. Kameran och filmen har gjort sitt intåg och detta öppnar upp möjligheten för konsten att göra något nytt. Sedan tidigare finns impressionisterna som börjat bryta upp motiven och skapa konst för konstens skull och kubismen blir ytterligare ett steg på denna väg. – Det handlar om att hitta en form

FOTO: PETER LINDQVIST

Ann-Catrine **tankar:** Här associerar jag med influenserna kring afrikanska maskor, någon slags teatermask och du har formerna, förgrunden och bakgrunden går ihop, det är väldigt typiskt kubistiskt skulle jag säga.

som passar moderniteten, man vill vara med och bidra och man vill vara relevant i en tid av utveckling, där städerna blir annorlunda mot hur de varit tidigare. I takt med att man försökt hitta de här nya medlen har man sett att abstrakt konst fungerar och insett att man kan reducera väldigt mycket i ett motiv och att publiken ändå kommer förstå vad det är. Ett exempel på detta var konstnären Vasilij Kandinskij som arbetade med nonfigurativ konst och som upptäckte att konsten inte behöver handla om eller skildra någonting. Istället för ett motiv kan färgerna och formerna i sig vara tilltalande för

publiken, vilket gjorde det möjligt att experimentera med vad man ville uttrycka i färg och form. – Vi är väldigt duktiga på att läsa mönster och se sammanhang som betraktare och det är detta man var ute efter inom kubismen – hur mycket kan vi ta bort, hur mycket går det att förvränga. Hur mycket kan vi visa samtidigt och fortfarande hitta en betydelse i motivet och kanske en större betydelse än om vi bara skildrat det rakt av, på ett väldigt mimetiskt vis. **Det nya rummet** Som namnet antyder var grundformerna en av de saker som kom att bli

viktiga för kubismen och man begränsar sig inte till enbart kuber. – Det är lite olika beroende på vad man vill berätta men det är kuber, cylindrar, klot, trianglar och så vidare. Man för in grundformerna i kompositionen och bryter upp bildrummet vilket gör att du, som någon uttryckte det, kan se runt hörn. Du gör ett tvådimensionellt rum mer komplicerat genom grundformerna, du tar ditt motiv och, så att säga, pressar in det i en eller två grundformer. Sedan renässansen (omkring 1300-1600) hade centralperspektivet varit normen inom konsten vilket, då det kom, var en revolutionerande utveckling eftersom man nu kunde skapa ett

FOTO: PETER LINDQVIST

Ann-Catrines tankar: Här har konstnären använt någon slags förvrängning i formerna som påminner om kubismens möte med expressionismen. Det blir lite som att sätta in en cylinder med spegel i bildrummet, då kan man ju också få den här anamorfa känslan i figurerna och det gör ju också att du ser runt hörnen. Och samtidigt får du en lätt välvd yta i och med de här kanterna och även cirkelarna som bryter upp rummet, så det känns inte helt plant.

djup och ge illusionen av att titta in i ett rum. Detta till skillnad från det värdeperspektiv man använt sig av tidigare och som vi ser exempel på i bland annat egyptiska bilder och ikonmåleri men även i medeltida måleri. Här kunde det som var viktigast bland annat lyftas fram genom att det gjordes större än andra figurer och det som var mindre viktigt fick därefter en fallande skala i bilden.

– Kubismen gör bildrummet platt igen, eller hur man nu ska uttrycka det. Man leker med perspektiven, så vi kan ha ett rum där väggarna eller golvet reser sig på ett sätt som inte skulle vara korrekt ur ett centralperspektiv. Man använder grundformerna för att bryta upp motiven vilket gör att en människa kan ha ögonen på fel håll och näsan kan vara fel placerad. Man tänker sig en helhet och att man bjuder betraktaren på flera perspektiv samtidigt, förklarar Ann-Catrine.

Hon liknar det vid att man skissat ett föremål utifrån olika perspektiv för att därefter sätta samman ett bildkollage av de bästa bitarna och på så sätt skapa något helt nytt.

– Det gör att det blir en rörlighet i bildrummet och motivet blir mer komplicerat. Det kan vara svårt att se vad motiven föreställer, eftersom de ska vara ett helhetsintryck. Det kan till exempel bli jättesvårt att känna igen ett vanligt stilleben eftersom man visat föremålen ur olika perspektiv. Men om man tänker sig att man rör sig i det här rummet kan det ändå plötsligt bli logiskt att man brutit upp en människofigur på det sätt man gjort. Vilket ju också var en kraftfull sak att göra 1907, människan har ju alltid ansetts helig och ska vara en helhet.

Resultatet blir att porträtten visar på andra saker än vad klassiska porträtt gjort.

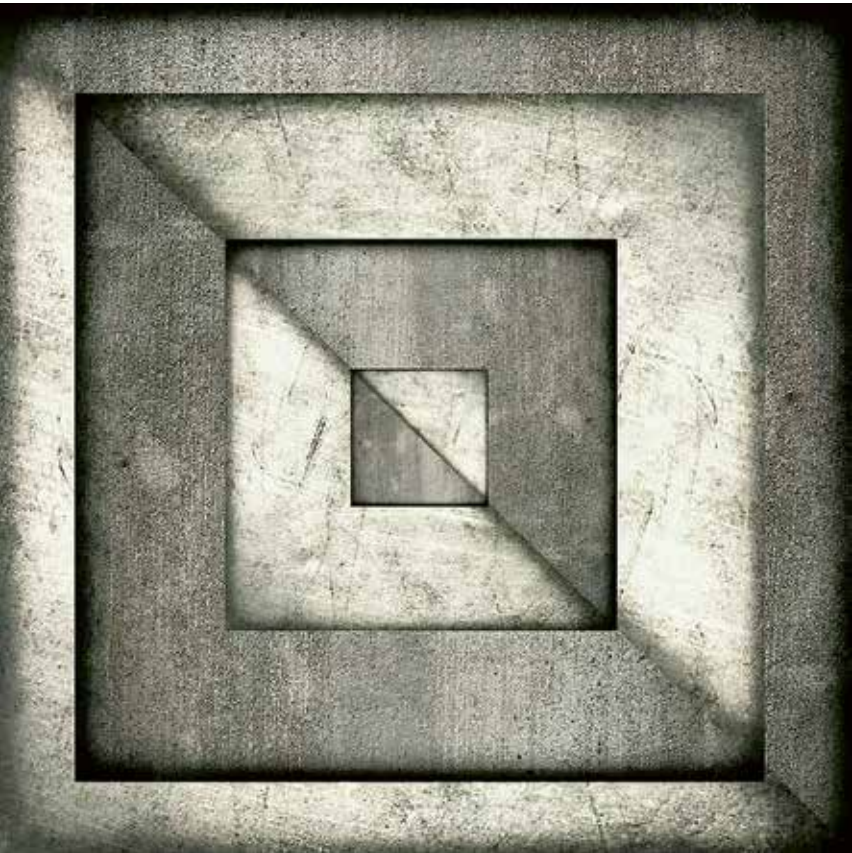
– I äldre porträtt har det ofta varit intressant att berätta om den avbildade personens makt i form av rikedom eller god smak till exempel, medan man i den här typen av porträtt kan berätta något om personens andra karaktärsdrag. Man kanske går in mer på individens intressen eller andlighet. De valda perspektiven måste ju berätta något mer än att bara vara en likhet, för likheten är ju borta. Du

kommer kanske inte att känna igen den avporträtterade personen bara genom hur hen ser ut utan istället blir det energin eller vad det är konstnären valt att ta fram som blir det viktiga. Delarna måste ju på något sätt skapa människan, resonerar hon.

Ofta är det dock bildkompositionen, snarare än innehållet, som är det väsentliga i ett motiv, och i den mån man målar människor handlar det därför mer om att lösa ett formproblem än om att porträttera en person.

– Hur man skildrar någonting blir poängen för kubismen och människan blir en form på samma sätt som ett äpple eller en gitarr, det är formerna man är ute efter. I Picassos ”Flickan med gitarr” är ju både flickan och gitarren likvärdiga former till exempel. Kubismen handlar mycket om att lösa form- och rumsproblem. Att ta reda på hur vi leder in betraktaren i ett bildrum på ett nytt sätt. Inte bara genom centralperspektivets illusion där betraktaren står utanför och tittar in, utan det här blir ett perspektiv där betraktaren måste ge sig in i bildrummet för att förstå vad det är den ser.

FOTO: PETER LINDQVIST

Ann-Catrines tankar: Här har vi ett exempel på den nonfigurativa kubismen. Det finns ett fantastiskt spel mellan ljus och skuggor och grånyanser. Det är tydliga former som både skapar en känsla av platthet och djup. Du har både en form som sticker upp och en som går inåt, beroende på vad du fokuserar på, man kan inte se allting samtidigt, man måste välja perspektiv.

Många olika uttryck

Ett namn som ofta kommer upp i samband med modernismen, och i synnerhet kubismen, är Pablo Picasso.

– Han gör ju allt och ingenting samtidigt, han är en bra konstnär för att skildra 1900-talets konsthistoria just eftersom han provar på väldigt mycket. Han och George Braque blir någon slags förgrundsfigurer för kubismen. De var väldigt inspirerade av afrikanska masker, exakt var i Afrika de kom ifrån vet jag inte, men även av iberiska masker. Den här typen av masker är ju väldigt reducerade på detaljer, det är väldigt kraftfulla linjer med tydliga ögon och ansiktsformen kan vara närmast triangelformad eller cylinderformad. Det finns någonting av de här grundformerna i dem.

Inledningsvis är konstverken även ganska monokroma i sina färguttryck.

– Det kan vara lite brunt eller blått men det är väldigt enhetligt, det är just formen och kompositionen som blir det spännande för dem. Picasso gör bland annat ”Flickorna i Avion” som är ett av de första konstverken

inom kubismen, den är kanske inte så kubistisk egentligen utan den bygger just på influenser av utomeuropeisk konst. Men han gör även porträtt där han verkligen arbetar med kubismen och där formen och linjerna är det viktiga och ansiktet skildras från flera perspektiv samtidigt. Han tar olika delar från sina teckningar och sätter samman dem vilket gör att de här porträtten ser helt knasiga ut på många sätt, berättar hon.

Men kubismen är långt ifrån bara Braque och Picasso. En sak som händer vid den här tiden är att det börjar spridas tidskrifter där det publiceras bilder vilket i sin tur leder till att konsten kan spridas på ett nytt sätt.

– Det gör att man kan se vad andra håller på med utan att behöva vara på plats vilket gör att det bildas stora nätverk där man utnyttjar varandra och man får ett väldigt stort utbyte. De skapar verk och utställningar tillsammans så det är en otroligt intressant tid på många sätt och vis.

Tillsammans med modernismens ständiga strävan att hitta sitt personliga uttryck gör detta att kubismen

kan se väldigt olika ut från konstnär till konstnär.

– Olika konstnärer gör på olika sätt. Fernand Leger arbetar i några mer fasta grundformer, framförallt med cylindern. Sen finns Paul Cézanne som, redan innan 1907, arbetar med ett berg i sin by som han återkommer till hela tiden och där han strävar efter att reducera formerna. Då blir det de grundläggande geometriska formerna som han använde för att skapa något nytt, han försöker liksom hitta andemeningen i ett motiv genom att analysera det utifrån form. Och som sagt finns även Vasilij Kandinskij som arbetar med det nonfigurativa. Det finns så otroligt många olika uttryck inom kubismen.

Influerar sin framtid

I Sverige är ett av de stora namnen GAN (Gösta-Adrian Nilsson) men på samma sätt som med medelvägens konstnärer inom impressionismen, så är det många svenska konstnärer som väljer att delvis influeras av kubismen, utan att för den delen bli renläriga.

– GAN är en av de konstnärer man

Ann-Catrines tankar: Ett exempel på hur det kan se ut när konstnären sammanfogar skisser till en helhet. Här möter personen dig med blicken, det gjorde de inte alltid i Picassos verk till exempel. Men mötet med blicken gör att man får en karaktär, då får man också någon som bjuder på sig själv skulle jag säga. I andra fall blir det mer abstrakt.

"Gråtande kvinna", konstverk av Picasso från 1937.

ser mer tydligt hur han tänker. Han var framförallt influerad av den kubism som Leger stod för. Vera Nilsson är en annan svensk konstnär, hon åker ner till Paris just innan första världskrigets utbrott och försöker sig på kubismen men fastnar inte för det. Det är lite för analytiskt och hon återvänder till ett mer expressionistiskt uttryck, "Men!" säger hon "Det lärde mig att titta runt hörnen, det lärde mig att skapa ett friare bildrum." Så kubismen är viktig för att frigöra konsten och den blir väldigt grundläggande för modernismen generellt. Alla 1900-talsstilar som kommer efter får ut någonting av kubismen.

Siri Derkert är ytterligare en svensk konstnär som inspireras av kubismen och dess sätt att arbeta med bildrummet.

– Hon är, på samma sätt som Picasso, en bra spegling av 1900-talets konst, hon var också en rastlös själ som provade på mycket. Under de första åren av världskriget satt hon till exempel

i Italien och gjorde både porträtt av sig själv och sin omgivning men också landskap och stilleben där hon arbetar med formerna för hur man ska bygga upp det här bildrummen. Hon arbetar även mycket med färger.

I ett av hennes konstverk, "Ryttare", ser vi ett fortfarande väldigt föreställande motiv med två ryttare på en höjd med utsikt över staden.

– Just det här att bakgrunden är uppfläkt mot betraktaren gör att vi ser den mycket tydligare än vad vi skulle ha gjort med ett mer korrekt perspektiv. Men även formerna är inspirerade av kubismen, kropparna är formade som om de vore gjorda i ett annat material och ansiktena är lite maskartade. Så de svenska konstnärerna blir kanske inte renlärliga kubister utan kan blanda uttrycken. De flesta svenska konstnärerna är trots allt expressionister ganska länge, det funkade här, publiken gillar det.

Ganska snart splittras dock den kubistiska rörelsen som får ge vika för de individuella uttrycken. Men även om den renlärliga kubismen kom att bli ganska kortvarig, den mattas av efter första världskriget, kom den i och med dess bildrum att få stor betydelse för den konst som kommer senare.

– Kubismen är ganska grundläggande för den moderna konsten, i och med att man börjar skapa bildrum och komponera bilder på ett annat sätt. Det utnyttjas av allt från expressionister till futurister, alla de nya rörelserna kan börja leka med bildrummet och skapa sina egna regler. Siri Derkert och Vera Nilsson kommer ju till exempel alltid att tacka kubismen för att de kan bygga helt egna bildrum där de kan visa flera perspektiv samtidigt, i ett stillastående rum. Kubismen inspirerar helt enkelt, den gör att vi helt plötsligt tycker att det är ok med ett bildrum som byter perspektiv.

Ann-Catrines tankar: Ett fantastiskt djup, fast ändå plant, men djupt. Verket visar att det går att skapa ett helt nytt rum av ett befintligt rum genom en spegling med former som går igen. Just det här att fånga upp formen, även på oväntade ställen, klockan är ett tydligt exempel men du kan hitta andra rektanglar om du letar i bildrummet, till och med i barnvagnshjulet. Precis så som en kubist skulle arbeta. Det finns även tydliga vinklar i rummen som skapar en känsla av att man vecklar ut ett rum, det är lite popuboks-karaktär på bildrummet fast det är helt tvådimensionellt.

Ann-Catrines tankar: Ett roligt bildrum. Saker och ting byter plats men man känner igen ett modernt Umeå och gamla bilar, otroligt spännande komposition. Det blir som ett kollage över den urbana bilden på många sätt, lite på samma sätt som GAN arbetar med kollaget. Och precis som tidigare, med korridoren, så är det former och vinklar som går igen i bilden.

I nästa nummer av Kulturvinkeln besöker vi
Littfest och tar pulsen på Umeås bokförlag.

KULTURVINKELN

Följ oss gärna på www.kulturvinkeln.se

FOTO: BERNT LUNDQVIST